Společné trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku

Zdeňka Nechvátalová

Bakalářská práce
2018

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2017/2018

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení:	**Zdeňka Nechvátalová**
Osobní číslo:	**H150294**
Studijní program:	**B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor:	**Sociální pedagogika**
Forma studia:	**prezenční**
Téma práce:	**Společné trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti volného času, rodiny a staršího školního věku.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HOFBAUER, Břetislav. Děti, mládež a volný čas. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5326-3.
KRAUS Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.
PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogika volného času. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-4236.
SPOUSTA, Vladimír. Teoretické základy výchovy ve volném čase: (Úvod do studia pedagogiky volného času). Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-x.
VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Eva Šalenová**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **22. listopadu 2017**

Termín odevzdání bakalářské práce: **27. dubna 2018**

Ve Zlíně dne 22. listopadu 2017

L.S.

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby [1];
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 [2];
- podle § 60 [3] odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 [3] odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 27.2.2018 .....

Zdenka Mechová .....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevýdělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li zjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tématem této bakalářské práce je společné trávení volného času v rodinách s dětmi starší-ho školního věku. Cílem výzkumné části práce bylo zjistit způsoby společného trávení volného času v rodinách s těmito dětmi. Jako výzkumnou metodu jsme použili dotazník, který jsme si pro účely této práce vytvořili. Zjistili jsme, že společný volný čas s rodinou je pro děti důležitý a v mnohých případech by rodinu pro společné trávení volného času upřednostnily.

Klíčová slova: volný čas, rodina, starší školní věk, prožívání volného času, aktivity ve volném čase.

ABSTRACT

The topic of this bachelor´s work is Common Free Time in Families with Older School-aged Children. The goal of the research part is find out the manners of common free time in families with these children. We chose questionnaire as research method. This questionnaire was made for the purposes of this work by us. We found out that the common free time with family is for children important and children in many causes prefer family as a partner for common free time.

Keywords: free time, family, older school age, free time experiences, free time activities.

Ráda bych poděkovala Mgr. Evě Šalenové za její odborné vedení, ochotu a poskytnuté rady, které mi pomohly dokončit bakalářskou práci. Dále bych ráda poděkovala žákům základní školy, díky nimž jsem mohla svůj výzkum uskutečnit. Poděkování také patří mé rodině za její podporu, porozumění a trpělivost, které mi při zpracovávání bakalářské práce poskytla.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD **10**
I TEORETICKÁ ČÁST **11**
1 VOLNÝ ČAS **12**
1.1 POJEM VOLNÝ ČAS 12
1.2 FUNKCE VOLNÉHO ČASU 13
1.3 PROŽÍVÁNÍ VOLNÉHO ČASU 15
1.4 VÝCHOVA MIMO VYUČOVÁNÍ 15
1.4.1 Činnosti v době mimo vyučování 16
1.5 VOLNÝ ČAS A RODINA 16
2 RODINA **19**
2.1 POJEM RODINA 19
2.2 FUNKCE RODINY 21
2.3 RODINA S DOSPÍVAJÍCÍMI DĚTMI 23
3 DÍTĚ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU **24**
3.1 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA OBDOBÍ PUBESCENCE 24
3.2 BIOLOGICKÉ ZMĚNY 24
3.3 SOCIALIZACE A MEZILIDSKÉ VZTAHY 25
3.4 PSYCHOLOGICKÉ ZMĚNY 26
3.5 SEBEPOJETÍ 27
II PRAKTICKÁ ČÁST **29**
4 VÝZKUMNÁ ČÁST **30**
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM 30
4.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY 30
4.3 VÝZKUMNÝ CÍL 31
4.4 METODA SBĚRU DAT 31
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR 32
4.6 PŘEDVÝZKUM 33
4.7 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ 33
4.7.1 Informace o respondentech 34
4.7.2 Nejčastější způsoby trávení volného času dětí staršího školního věku 35
4.7.3 Spokojenost dětí staršího školního věku se způsobem trávení volného času a společně tráveným volným časem v rodině 38
4.7.4 Množství společně stráveného volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku 42
4.7.5 Překážky společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku 43

4.7.6 Aktivity, které jsou obsahem společného trávení volného času v těchto rodinách a osoby, které aktivity vybírají 46
4.7.7 Význam, jaký má pro děti staršího školního věku společné trávení volného času v rodině 50
4.8 SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU A DISKUZE 50
4.8.1 Doporučení pro praxi 52
ZÁVĚR 54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY 56
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK 58
SEZNAM GRAFŮ 59
SEZNAM TABULEK 60
SEZNAM PŘÍLOH 61

ÚVOD

Jako téma této bakalářské práce jsme zvolili společné trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku. Důvodem volby byl nedostatek informací, na který jsme narazili při studiu realizovaných výzkumů a také děti staršího školního věku v našem okolí, se kterými se osobně známe, a jejich přístup k společnému volnému času v rodině je spíše odmítavý. Mnozí by řekli, že pro dítě v období pubescence není společný volný čas s rodinou nikterak důležitý. Rádi bychom ověřili důležitost společného volného času s rodinou pro děti staršího školního věku a zaměřili se na konkrétní záležitosti, které s tímto tématem souvisejí.

Cílem práce je zjistit, jak probíhá společné trávení volného času v rodinách, kde jsou děti staršího školního věku. Cílem práce bylo také teoretické uvedení do problematiky. Z tohoto důvodu jsme práci rozdělili na dvě části – teoretickou a praktickou.

Teoretická část je zaměřena na teoretické seznámení se třemi hlavními oblastmi souvisejícími s touto prací. Jde o volný čas, rodinu a dítě staršího školního věku. V rámci volného času se teoretická část mimo samotný pojem volný čas dále věnuje jeho funkcím a prožívání, krátce se zabývá výchovou mimo vyučování a tématem volný čas a rodina. Rodinou pokračuje druhá oblast teoretické části, která se opět věnuje samotnému pojmu, jejím funkcím a konkrétněji rodině s dospívajícími dětmi. Poslední oblast se zaměřuje na dítě staršího školního věku. Její součástí je obecná charakteristika tohoto období, dále se zaměřuje na biologické, sociální a psychologické změny spjaté s tímto vývojovým obdobím. Zmíněné tři hlavní části tvoří tři samostatné kapitoly s jednotlivými podkapitolami.

Praktická část je zaměřena na způsob trávení volného času dětí staršího školního věku a jejich spokojenost s tímto způsobem využívání volného času. Dále se zabývá společným volným časem v rodině a jeho důležitostí pro děti staršího školního věku, kde zjišťuje, jak často rodiny s těmito dětmi společně tráví volný čas, kdo a co nejvíce společnému volnému času brání a jaké aktivity jsou v rámci společného volného času v rodině provozovány. V praktické části zjišťujeme také spokojenost dětí staršího školního věku se společným volným časem v rámci rodiny.

Tato bakalářská práce by mohla pomoci rodičům ve snaze přizpůsobit rodinný život představám dětí tak, aby byly spokojeny.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VOLNÝ ČAS

Volný čas je důležitou součástí našeho života. Každý člověk má právo na volný čas a jeho využívání. Každý se na volný čas dívá jinak a každý od něj také něco jiného očekává. Také okruh osob, v rámci kterého bývá volný čas tráven, je velmi odlišný a proměnlivý. Často to bývá rodina a přátelé. Obě tyto skupiny osob hrají velkou roli jak obecně v našem životě, tak i právě ve využívání volného času.

V první této kapitole se tedy budeme věnovat volnému času. Nejprve se zaměříme na samotný pojem volný čas a budeme pokračovat jeho funkcemi. Dále se zaměříme na prožívání volného času a zmíníme se také o výchově mimo vyučování a o činnostech ve výchově mimo vyučování. Kapitolu ukončíme částí věnovanou rodině a volnému času.

1.1 Pojem volný čas

Pojmem volný čas se zabývá nesčetné množství autorů. Každý z nich ho definuje různě, avšak jádra definicí jsou si blízká.

Pávková volný čas chápe jako dobu, v níž výběr činností závisí na naší svobodné volbě. Jsou to činnosti, které máme rádi, přináší nám uspokojení a děláme je dobrovolně. Do volného času řadí odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. (Pávková, 2008, s. 13)

Volný čas je vedle pracovní doby a nutné mimopracovní doby, jejíž součástí jsou činnosti nutné pro existenci člověka (např. spánek, jídlo či cesta do práce) další kategorií ve struktuře nominálního fondu času. Do těchto kategorií lze zařadit všechny činnosti každodenního života na základě shodných znaků. (Koláček in Čertík a Fišerová, 2009, s. 9)

V pedagogickém slovníku se zase setkáváme s následující definicí volného času: „Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“ (Průcha, Mareš a Walterová, 2003, s. 274)

Chceme-li rozumět volnému času a jeho důležitosti, nelze vymezit volný čas pouze jako dobu, kdy se člověk může věnovat určitým činnostem. V angličtině je volný čas označován jako „free time“ či „leisure“. (Kaplánek, 2017, s. 54-55)

Volný čas a způsob jeho využívání může být také chápán jako ukazatel životního stylu. Je důležitou hodnotou, které ale lidé přisuzují různý význam. Důležitým ukazatelem životního stylu jsou mimo jiné i sociální interakce a vztahy s lidmi. Z hlediska volného času je významné, v jaké společnosti ho prožíváme (o samotě, v malé přátelské skupině, v rušnějším společenském prostředí). V rámci sociálních vlivů ve volném čase hraje prvotní roli rodina, kde získáváme první zkušenost s využíváním volného času. Rodiny se svým životním stylem i způsobem využívání volného času odlišují a odlišují se i způsobem využívání volného času. Základní návyky si pak přinášíme ze své původní rodiny. Rodiny se tedy podílí na utváření životního stylu a na způsobu hospodaření s volným časem. (Pávková, 2008, s. 28-31)

Rodina tedy hraje ve spojitosti s volným časem nezastupitelnou roli a neměla by být v tomto ohledu zanedbávána. Důležitou úlohu pak jistě sehrává společně strávený volný čas v rámci rodiny, který by mohl napomáhat pozitivním rodinným vztahům. Zároveň však rodina není jediným prostředím pro volný čas dětí.

V rámci volného času dětí je zapotřebí citlivého vedení. Toto vedení ovšem musí být nenásilné a účast na volnočasových činnostech dobrovolná. Prostředí, v rámci kterých může dítě trávit volný čas, je několik. Může to být domov, škola či různé společenské organizace a instituce. (Pávková, 2008, s. 13-14)

1.2 Funkce volného času

S volným časem jsou neodmyslitelně spjaty i jeho funkce. Každý si na otázku, co by měl volný čas splňovat, odpoví jinak. V jádru by ale byly odpovědi většinou stejné či podobné. Totéž lze vidět i u autorů, kteří se funkcemi volného času zabývají.

Dumazdier (in Knotová, 2011, s. 33) rozlišuje tři funkce volného času - odpočinek, rozptýlení a rozvoj. Odpočinek sem řádí proto, že volný čas je určený k odstranění napětí, k zotavení či reprodukci sil. V rámci funkce rozptýlení se jedná o zábavu. Volný čas se také zasazuje o rozvoj osobnosti.

Funkcím volného času se věnuje také Horst W. Opaschowski, který jich rozlišil celkem osm. V jeho pojetí (in Hofbauer, 2004, s. 14-15) do funkcí volného času řadíme:

- rekreaci;
- kompenzaci;
- výchovu a další vzdělávání;

- kontemplaci;
- komunikaci;
- participaci;
- integraci;
- enkulturaci.

V rámci potřeby rekreace se jedná o shromažďování sil, zbavení se každodenních zátěží, zajištění odpočinku a spánku. Lze říci, že se jedná o jakési „natankování energie“. Kompenzace je v souvislosti s funkcemi volného času chápána jako potřeba vyrovnání nedostatků. Uvolníme se od námahy a sledovaných cílů. Jedná se o pocit přirozenosti, bezstarostnosti, nezatíženosti. Výchovou a dalším vzděláváním je myšlena touha po poznání něčeho nového, po zážitcích. Pokud mluvíme o kontemplaci, máme tím na mysli potřebu klidu, pohody, rozjímání a sebevědomí. Jde o získávání času pro sebe samého (uvědomění si vlastní osoby, porozumění sobě samému, osvobození se od stresu, nalezení identity, …). Komunikací se rozumí kontakt, družnost, hledání kontaktu, empatie, vyhledávání rozmanitých sociálních vztahů, … Integrace znamená společnost, kolektivní vztahy a tvoření skupin. Zahrnuje prožívání skupinové atmosféry, pocit sounáležitosti s ostatními, vzájemné působení členů skupiny, činnosti s ostatními a mimo další také sociální učení ve skupině. Hledání možností pro vlastní iniciativu, úsilí o naplnění společných cílů nebo spoluodpovědnost jsou obsahem participace. Enkulturace znamená kreativní rozvoj, účast na kulturním životě. První čtyři zmíněné funkce volného času lze vnímat jako individuální, čtyři poslední funkce lze označit jako spíše všeobecné funkce. (Vážanský, 2001, s. 36-38)

Za významné skutečnosti ve volném čase lze považovat různé formy rekreace a odpočinku. Volný čas poskytuje také prostor pro vyrovnávání často monotónních tenzí pracovního procesu i všedního dne. Mimo toto poskytuje také prostor pro vzdělávání a participuje na životní orientaci. (Vážanský, 2001, s. 32)

Mezi potřeby ve volném čase lze řadit uvolnění a zotavení, komunikaci, informace a pohyb. (Schmitz-Scherzer in Vážanský, 2001, s. 36)

V současné době by bylo zapotřebí doplnit zmíněné funkce navíc o seberealizaci, socializaci a prevenci proti projevům negativního chování. (Kavanová a Chudý, 2005, s. 16)

1.3 Prožívání volného času

Prožívání volného času lze vnímat jako jeden z ukazatelů volného času. Spokojenost je považována za kvalitu prožitku. Spokojenost se jeví jako globální aspekt prožívání. (Vážanský, 2001, s. 43)

V souvislosti s prožíváním volného času se nabízí i otázka jeho poměru k okolnostem života. Zajímavý pohled na tento poměr poskytla Graserová (in Vážanský, 2001, s. 43). Ta tvrdí, že vazba mezi volným časem a prožíváním života je ovlivňována ze strany sociálního rodinného prostředí i profesní sféry četnými hledisky, které vytvářejí síť svérázného, jedinečného a osobitého přístupu individua k činnostem ve volném čase. To zároveň vede k seberealizaci a získání pocitu spokojenosti.

1.4 Výchova mimo vyučování

Výchova mimo vyučování je charakterizovaná svobodným rozhodováním o účasti na aktivitách, volným časem mimo bezprostřední vliv rodiny a mimo povinné vyučování. Realizace volného času probíhá prostřednictvím specifických činností a institucí. (Hofbauer, 2004, s. 15-16)

„Na výchově dětí v době mimo vyučování se podílí rodina, škola, zařízení pro výchovu mimo vyučování, některé další subjekty a jiné společenské vlivy.“ (Pávková, 2008, s. 37)

Autorka Pávková v jedné ze svých publikací (2008, s. 37) vymezuje tento pojem následovně: výchovu mimo vyučování chápe jako výchovu, která probíhá mimo povinné vyučování a bezprostřední vliv rodiny. Tato výchova je institucionálně zajištěná a uskutečňuje se převážně ve volném čase. Jejím úkolem je rozvíjení potřeby celoživotního vzdělávání.

Velmi blízko k pojmu výchova mimo vyučování má termín pedagogika volného času. Rozdíl mezi nimi tkví v oblastech výchovy, kterými se vědy zabývají. Výchova mimo vyučování se zabývá jednou oblastí výchovy, kdežto pedagogika volného času je zaměřena na teoretické i praktické aspekty výchovy ve volném čase. (Pávková, 2008, s. 38)

Funkce výchovy mimo vyučování rozlišuje Pávková (2008) celkem čtyři:

1. výchovně-vzdělávací;
2. zdravotní;
3. sociální;
4. preventivní.

1.4.1 Činnosti v době mimo vyučování

Pokud hovoříme o činnostech v době mimo vyučování, můžeme je dle Pávkové rozlišit na odpočinkové a rekreační činnosti v době mimo vyučování; zájmové činnosti jako součást výchovy mimo vyučování a sebeobslužné a veřejně prospěšné činnosti ve výchově mimo vyučování. Zájmové činnosti jsou pak dále děleny podle konkrétního zaměření. (Pávková, 2008, s. 83–103)

Odpočinkové činnosti bývají klidné a nenáročné. Lze mezi ně řadit např. spánek. Pro rekreační činnosti je typická vydatná pohybová aktivita (činnosti tělovýchovné či manuálně pracovní). Zájmové činnosti slouží k uspokojování a rozvíjení potřeb, zájmů a schopností jedince. Vedení žáků k samostatnosti v péči o vlastní osobu a osobní majetek zabezpečují činnosti sebeobslužné skrze vytváření hygienických návyků, návyků kulturního chování a jednání s lidmi. (Pávková, 2008, s. 83-102)

1.5 Volný čas a rodina

Rodina hraje v životě člověka důležitou roli. Samozřejmostí je, že mimo jiné oblasti v životě dítěte má vliv i na jeho volný čas a její role v něm je neméně důležitá. V rámci volného času by měla rodina dítěti věnovat dostatek času tak, aby dítě bylo spokojeno. Volný čas a rodina jsou navíc dva z klíčových pojmů této práce.

Rodina by měla mít v první řadě zájem o to, jak dítě tráví svůj volný čas. V rodině získáváme první zkušenost s využíváním volného času. Rodiče představují pro své dítě prvotní vzory. Ovšem rodina není jediná, která zabezpečuje výchovu dětí ve volném čase. Rodina nemůže uspokojit potřebu sdružovat se ve skupinách vrstevníků. (Pávková, 2008, s. 14-30)

„Rodina jako primární sociální skupina je pro rozhodující většinu dětí a mladých lidí také prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, zásadně se podílejícím na formování jejich osobnosti.“ (Hofbauer, 2004, s. 56)

Volnočasové aktivity jsou ovlivněny sociálním, mentálním a psychickým zráním a jsou také podnětem dalšího zrání. V souvislosti se zájmy a potřebami dítěte v rámci volnočasových aktivit lze hovořit o sociálním učení, které zahrnuje jejich realizaci. V této souvislosti je důležitá rodina. Závislost mezi aktivitou dítěte a rodičů je tím menší, čím je dítě starší. (Kraus, 2001, s. 166)

Sak (in Kraus, 2001, s. 166) uvádí, že čím víc je dítě starší, tím víc se pro něj stávají důležitější činnosti, které nemají zájmový charakter. Jako příklad uvádí např. poslech rozhlasu, četbu novin či vedlejší výdělečnou činnost. Zároveň klesají na významu náročnější tvůrčí kulturní aktivity. Toto se týká např. hudební činnosti, turistiky či výtvarné aktivity.

Na rodině závisí bohatost současných zážitků dítěte a jeho připravenost na volnočasový život v dospělosti. V dnešní rodině jsou rodinné vztahy oslabovány. Život dnešních rodin obohacují mimo jiné nové podněty pro společné aktivity rodičů s dětmi doma i mimo něj. Rodina má velké možnosti v oblasti realizace volného času, zároveň však prochází významnými změnami např. vnitřních vztahů a postojů některých rodičů ke svým dětem. Tyto změny se týkají také volného času např. ve smyslu problémů, které ztěžují cestu dětí k bohatému prožívání a plné realizaci volného času. Mezi tyto změny lze zařadit např. zvyšující se počet rozvodů, nebo klesnutí počtu sňatků. Způsoby realizace volného času v našich rodinách se od sebe značně odlišují. Odlišují se v závislosti na sociálním statusu, životním stylu a vztahu k volnočasovým potřebám dítěte. Rodina může učit děti přistupovat k volnému času tvůrčím způsobem a vytvářet postoje, které budou používat i ve své budoucí rodině. Toto je uskutečňováno pomocí nápodoby a reprodukcí vzorců volnočasového chování rodičů prostřednictvím účasti dětí na aktivitách rodiny. Za druhé pomocí uskutečňování individuálních i společných pravidelných zájmových činností v rodině. Tyto činnosti mohou být umělecké, technické, nebo např. přírodovědné. Za třetí pomocí sledování a reagování na potřeby, zájmy a nadání dětí. Vzorce volnočasového chování rodičů děti přejímají i odmítají, někdy je napodobují, jindy se od nich osvobozují. Společným východiskem by měl být dostatek času věnovaný rodiči dětem. (Hofbauer, 2004, s. 56-62)

Aktivity volného času jsou ovlivňovány a zároveň ovlivňují životní styl rodiny, jehož demokratické pojetí znamená účast dětí na životě rodiny a řešení společných otázek. V tomto případě mohou děti spolurozhodovat např. o tom, kam pojede rodina na společnou dovolenou, jaké investice se v příštím roce pořídí nebo do jakých volnočasových aktivit se budou moci zapojit. V rámci demokratického stylu rodinného života jsou děti učeny chovat se aktivně, vstřícně a odpovědně vůči ostatním členům a je jim usnadněn vstup do dalších sociálních prostředí. V současnosti se zájem rodiny působit na volný čas svých dětí značně diferencuje. Za ideální lze považovat zájem rodičů o to, aby jejich děti využívaly volný čas různorodě a na základě svého dobrovolného rozhodování. Opakem tohoto by mohla být snaha rodičů direktivně rozhodovat o volném čase dítěte. Díky vstřícnému rodinnému pro-

středí jsou rozvíjeny individuální předpoklady dětí a podporovány jejich kontakty s dalšími prostředími. (Hofbauer, 2004, s. 63-64)

Z hlediska pedagogiky je na rodinu kladen důraz zejména z hlediska podmínek pro výchovu. Plnění výchovné funkce je ovlivňováno subjektivními a objektivními činiteli. V rámci subjektivních se jedná o činitele, které jsou závislé např. na vzdělání rodičů či vztazích uvnitř rodiny. Pokud hovoříme o objektivních, máme na mysli např. společenské či ekonomické podmínky života rodiny. (Knotová, 2011, s. 37)

Autoři se shodují, že rodina hraje ve volném čase dítěte podstatnou roli. Podle zmíněných autorů lze říci, že volný čas je doba, která nesouvisí s našimi povinnostmi. Autoři podávají různé definice volného času a také volnému času přisuzují některé funkce, které se od jednotlivých autorů v zásadě shodují. S volným časem souvisí také zmíněná výchova mimo vyučování.

2 RODINA

Rodina a rodinní příslušníci jsou pro nás v převažující většině nejdůležitějšími v našem životě už od narození. Na rodinu a její podporu spoléháme mimo jiné pokaždé, když se potýkáme s každodenními problémy, ale také s problémy mimořádnějšího charakteru. Její členové tu pro nás povětšinou jsou, připraveni podat nám pomocnou ruku při hledání správného řešení. Nejsou to ovšem pouze krizové situace, ve kterých je pro nás rodina důležitá. Její místo v našem životě je nezastupitelné bez ohledu na životní situaci, ve které se momentálně nacházíme. Rodině je věnována celá následující kapitola. Začneme definováním samotného pojmu rodina a budeme pokračovat, stejně jako v přecházející kapitole, jejími funkcemi. Kapitolu ukončíme částí o rodině s dospívajícími dětmi.

2.1 Pojem rodina

Pokud hovoříme o rodině, tak máme na mysli formu dlouhodobého soužití osob, které jsou spojené příbuzenstvím a zahrnující přinejmenším rodiče a děti. Rodina se vyznačuje také nějakými znaky, mezi něž bychom mohli zařadit společné bydlení, příslušnost ke společenské příbuzenské linii, společná produkce atd. (Jandourek, 2001, s. 206)

„Rodinu současnosti je možno považovat za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je dyadický pár – muž a žena, tj. nějaká forma manželství nebo partnerství. Rodina je tedy postavena na partnerství osob opačného pohlaví, které má trvalejší ráz, a na příbuzenství. Výchozím znakem každé rodiny je existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.“ (Kraus, 2001, s. 78)

Tzn., že lze přijmout vymezení, že rodina je strukturovaným systémem. Smyslem, účelem a náplní je utváření bezpečného, stabilního prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí. (Plaňava in Kraus, 2014, s. 80)

„Je to přirozené prostředí, do něhož se člověk rodí, aniž si mohl vybrat jiné, a přejímá to, co mu připravili rodiče.“ (Přadka in Kraus, 2014, s. 80)

Rodina je nejmenší sociální skupinou. Jde o jakýsi spojovací článek mezi jednotlivcem a společností. (Bakošová, 2008, s. 108)

Rodina, která je tvořena rodiči či rodičem a dětmi, bývá nazývána jako nukleární. Rodina může být také rozšířena o blízké příbuzné. Pak bývá označována jako rodina rozšířená.

Dále rozeznáváme rodinu orientační a prokreační. Orientační rodina je rodina, ve které jedinec vyrůstá jako dítě, prokreační je pak ta, kterou dítě později samo zakládá. Pokud rodina plní všechny své funkce přiměřeně, lze ji označit jako rodinu funkční. Dysfunkční rodina je pak ta, ve které nejsou některé funkce plněny v dostatečné míře, není však zásadně ohrožen celkový život rodiny. Pokud rodina nezvládá své základní funkce a je zásadně narušován i socializační vývoj dítěte společně s vnitřním rozkladem rodiny, jedná se o rodinu afunkční. (Kraus, 2014, s. 80)

Rodina je nepostradatelnou a nenahraditelnou institucí jak pro dítě, tak pro dospělého člověka. Definování rodiny jako malé primární sociální skupiny je dnes velmi obtížné. Dnes přestávají platit tradiční kritéria. V dnešní době již není nutnou podmínkou rodinného života např. institucionální spojení zákonným manželským svazkem. To je důvodem toho, že se dnes čím dál častěji rodí děti mimo manželství. I takové soužití však může být označeno jako rodina. (Kraus, 2014, s. 79-80)

Alan (in Bakošová, 2008, s. 108) hodnotí proces změn v rodině. Mezi tyto změny řadí snížení příbuzenského systému jako účastníka sociálního prostředí, pokles počtu dětí v rodině, nebo také např. snížení sociálních kontaktů uvnitř rodiny. Vzrostl význam rodičů pro život dítěte.

Kraus (2014, s. 83–86) vymezuje několik charakteristických znaků současné rodiny. Těmito znaky jsou:

- demokratizace uvnitř rodiny;
- izolovanost rodiny;
- zmenšování rodiny;
- dezintegrace;
- zatížení rodičů pracovními aktivitami;
- dvoukariérový model současné rodiny;
- vysoký výskyt rozvodů;
- diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně.

Vlivem dlouhodobé demokratizace uvnitř rodiny ztratil muž své dřívější postavení v jejím rámci. Část práv a povinností za něj převzala žena. Na organizaci rodinného života se více podílejí i děti a jejich vztah s rodiči je více partnerský. Pokles autority otce v rodině ovšem neznamená, že by v rodině ztratil významu. Přítomnost obou rodičů je pro dítě důležitá. Současná rodina žije v jisté izolovanosti od vnější společnosti. Děje se tak v důsledku sílící

tendence odděleného života jednotlivých generací, nebo také v důsledku menšího významu sousedských vztahů. Rodina se také zmenšuje a to společně s izolovaností vede k menší stabilitě rodiny. Stává se tak, že jakékoli konflikty či problémy uvnitř rodiny ji vychylují z rovnováhy. Již delší dobu lze také pozorovat, že téměř ve všech rodinách ubývá chvil, kdy se celá rodina schází pohromadě, aby si její členové sdělili své zážitky či problémy a hledali cesty vzájemné pomoci a spolupráce. Členové rodiny spolu přestávají komunikovat. Rodiče si navíc vytvářejí vedle rodinného života ještě další, vázaný na vlastní záliby. Dětem pak nezbývá nic jiného než také žít svůj vlastní život. Na zmíněné dezintegraci se podílí také značné časové zaneprázdnění rodičů pracovními aktivitami. V jeho důsledku mají rodiče málo času na chvíle prožité společně s dětmi, jsou vyčerpaní. Často tato situace bývá kompenzována materiálními prostředky, které rodiče dítěti poskytují. To má poté ovšem negativní dopad na hodnotový systém a charakterové vlastnosti dítěte. (Kraus, 2014, s. 83–86)

V souvislosti s rodinou se můžeme setkat i s některými prognózami jejího vývoje do budoucna. Matoušek (in Bakošová, 2008, s. 109) hovoří o dvou takových vizích. První z nich předpokládá slábnoucí rodinná pouta. Dle této vize budou manželé udržovat svoje vlastní osobní zájmy, aniž by je sdíleli s někým z rodiny. Zavládne větší orientace na osobní blahobyt. Stát bude více přebírat funkce, které náležely tradiční rodině. Druhá vize hovoří o klesajícím významu mužské role v rodině. Ženy budou chtít více napodobovat muže a zároveň se budou chtít od mužů lišit a distancovat, což by mohlo být pro nukleární rodinu ohrožující. Manželství by ztratilo smysl a otázka plození dětí by mohla být záležitostí zdravotnického zařízení a ženy.

2.2 Funkce rodiny

Rodině lze přiřadit také nějaké funkce, které by měla plnit. Plnění všech funkcí rodiny je předpokladem zdravého fungování rodiny a také předpokladem vhodného prostředí pro dítě v rodině. V následujícím textu uvedeme možnosti dělení funkcí rodiny a budeme se věnovat jejich vysvětlení.

Úkolem rodiny je zabezpečování celé řady činností, mezi které lze zařadit zabezpečení členů; péči o zdraví, výživu a kulturní návyky; vytváření specifického socializačního a výchovného prostředí pro děti atp. Mimo to má rodina i určitou roli ve vztahu ke společ-

nosti – biologická a kulturní reprodukce. Funkce rodiny se mění v průběhu dějin. (Kraus, 2001, s. 79)

Rodina plní dvě základní funkce: funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologické stabilizace osobnosti dospělých. (Parsons in Kraus, 2001, s. 79)

Dnešní rozpadající se industriální společnost a její nároky a požadavky na rodinu mají negativní dopad na funkce rodiny, které jsou v důsledku tohoto plněny nedostatečně. Můžeme rozlišit šest funkcí rodiny:

- biologickoreprodukční funkci;
- sociálně-ekonomickou funkci;
- ochranou (zaopatřovací, pečovatelskou) funkci;
- socializačně-výchovnou funkci;
- rekreační, relaxační, zábavnou funkci;
- emocionální funkci. (Kraus, 2014, s. 81-83)

Funkce biologickoreprodukční je důležitá jak pro jedince, tak pro společnost jako celek z důvodu stabilní reprodukční základny. Dítě je v současnosti ve vyspělých zemích mnohdy vnímáno jako překážka v profesním růstu a seberealizaci. V rodinách s nižšími příjmy hrají roli také finanční prostředky. V důsledku toho dochází v těchto zemích k úbytku dětí. Rodina plní také funkci sociálně-ekonomickou. Je významným prvkem v rozvoji ekonomického systému společnosti. Její členové se v rámci výkonu svého povolání zapojují do výrobní i nevýrobní sféry a současně je rodina spotřebitelem. Dnes opět existuje řada rodin, které představují samostatnou ekonomickou jednotku. Rodina má dále zajišťovat životní potřeby, což vyjadřuje funkce ochranná (či zaopatřovací, pečovatelská). Rodina také učí dítě osvojovat si základní návyky a způsoby chování ve společnosti. Proto hovoříme o socializačně-výchovné funkci rodiny. V rámci socializace jsou děti připravovány na vstup do praktického života. Dnes má velký význam také působení mladší generace na starší např. v oblasti zacházení s moderními komunikačními prostředky. Rodina plní také funkci rekreační, relaxační a zábavnou. Míra plnění této funkce se projevuje např. v míře, v jaké tráví všichni členové rodiny společně svůj volný čas, jakým zájmovým činnostem se věnují apod. Poslední z funkcí, které rodina plní je funkce emocionální. Tu nedokáže nahradit žádná jiná instituce. Jedná se o citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty. (Kraus, 2014, s. 81-83)

Jiné dělení funkcí rodiny nabízí např. Jandourek (2001, s. 206), který rozeznává pouze funkce reprodukce lidského rodu a výchovu potomstva. Dále zde uvádí, že mnohé funkce rodina od počátku novověku postupně předávala státním a dalším institucím, což může být příčinou určitých problémů jako např. rozvodovosti. Rodina však stále zůstává důležitým prostředím socializace.

2.3 Rodina s dospívajícími dětmi

S předáním dítěte do péče školy, některé rodiny rezignují na jeho kontrolu. Výchovu dítěte pak ponechávají „ulici“. Rodina by si měla udržet alespoň nějaké společné činnosti ve volném čase, jichž se účastní všichni nebo alespoň někteří členové rodiny. Pro období rodiny s většími dětmi je charakteristický pokles životní spokojenosti a spokojenosti s rodinným životem. S dospíváním dětí se zvyšuje tenze. (Matoušek, 2003, s. 70)

Z definic volného času vyplývá, že součástí rodiny je alespoň jedno nebo více dětí a lze dle uvedené literatury vyvodit důležitost rodiny pro dítě. Důležité pro fungování samotné rodiny je zajišťování jejích funkcí, které autoři rozlišují rozdílně. V jádru si jsou jednotlivá vymezení ovšem podobná a pokrývají ty samé oblasti.

3 DÍTĚ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Následující kapitola je věnována dítěti staršího školního věku a jeho vývojovým specifikům. S dítětem ve starším školním věku souvisí mnohé biologické, psychologické a sociální charakteristiky, na jejichž definování a objasnění je následující kapitola zaměřena. Nejdříve ovšem přistoupíme k samotnému vymezení staršího školního věku.

Starší školní věk nastává po období středního školního věku, které trvá do 11-12 let. Období středního školního věku je charakteristické přechodem dítěte na 2. stupeň základní školy a počátkem dospívání. Poté nastává starší školní věk, jde o období 2. stupně základní školy a trvá do ukončení povinné školní docházky, tedy přibližně do 15 let. O tomto období lze mluvit jako o pubescenci, tedy první fázi dospívání. Období dospívání je pak mimo ranou adolescenci označovanou jako puberta, složeno ještě z pozdní adolescence, která pak trvá přibližně do 20 let. (Vágnerová, 2005, s. 327-324)

3.1 Obecná charakteristika období pubescence

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 143) dělí období pubescence na dvě fáze. První z nich nazývají fází prepuberty neboli první pubertální fází. Pro ni jsou typické první známky pohlavního dospívání, zejména se objevují první sekundární pohlavní znaky. Tato fáze končí nástupem menarche u dívek, resp. analogickým vývojem chlapců. U dívek trvá tato fáze zhruba od 11 do 13 let, u chlapců probíhá asi o 1 - 2 roky později. Druhá fáze je nazývána jako fáze vlastní puberty neboli druhá pubertální fáze. Ta nastupuje po prepubertě a je ukončena dosažením reprodukčních sil. Lze ji vymezit zhruba věkem 13 – 15 let.

Často bývá dále používán anglický termín teenager. Takto bývají označováni lidé ve věku od 13 do 19 let. V anglickém jazyce končí tyto číslovky na „-teen“. (Říčan, 2009, s. 278)

3.2 Biologické změny

Slovo pubescence je odvozeno od latinského slova „pubes“, což znamená ochlupení. Pubescence je charakteristická prolnutím biologických, psychologických a sociálních činitelů. Sám pubescent zasahuje do vývoje tím, jak prožívá změny, jimiž prochází, svou reakcí na ně a tím, co z nich vyvozuje. Díky nástupu mnoha biologických změn dochází v tomto období k výskytu druhotných pohlavních znaků, zrychlení vývoje, psychické labilitě. Jedná se o nápor událostí, které mohou vyvádět pubescenta z rovnováhy a ovlivňovat jeho interaktivitu se sociálním okolím. (Helus, 2013, s. 293)

Za významnou událost v pubescenci dívek lze považovat nástup menstruace, která přichází zpravidla ve 12. roce věku a která je doprovázena řadou biologických změn. Tato událost je provázena rozmanitými pocity, jako jsou hrdost, zmatek, stud, úzkost atp. Důležitou roli v tomto období hraje opora, kterou poskytne okolí, především matka a přítelkyně. U chlapců je pak takovouto významnou událostí emise semene, která přichází o rok či dva později. Není pro ni typický výrazný psychický dopad. (Helus, 2011, s. 293-294)

Pro období pubescence je také typický jev nazývaný „pubescentní dysmorfofobie“. Tento jev znamená strach, který mají děti z toho, jak vypadají. Děti se pak snaží dát svůj vzhled do pořádku za pomoci značkového oblečení či tetování. Jejich okolí (rodiče, učitelé) reaguje s výhradami. Vůči nim pak pubescenti zaujímají extrémní postoje, chtějí prosadit svou. Rozpaky, které vyvolává vlastní tělo a vzhled obecně patří k největším zátěžím, které pubescenci provází. (Helus, 2011, s. 294-295)

„Tělesné zrání je stimulem pro další změny, které mohou úspěšně proběhnout jen tehdy, jestliže je na ně jedinec dostatečně připraven. To znamená, že má předpoklady pro rozvoj kompetencí potřebných k emancipaci z nejrůznějších, nyní již vývojově překonaných vazeb. Jde o proces, který má svoje psychosociální důsledky.“ (Vágnerová, 2006, s. 323)

3.3 Socializace a mezilidské vztahy

S obdobím puberty je spojena dobře známá vzpoura proti autoritám, kdy jsou rodiče dětmi vnímáni jako omezení, staromódní či „nemožní“. Protiváhu rodiny hledají u vrstevnické skupiny. V té pak tráví hodně času a stává se pro ně vysokou autoritou. Typická je rovněž konformita vůči vrstevníkům zároveň ovšem s touhou po individualitě. (Říčan, 2009, s. 279)

Jedinec se začíná osamostatňovat z upoutání na rodiče a sílí pro něj význam vrstevníků. Důležitou roli hraje přátelství, první lásky, experimentace s partnerskými vztahy. Objevuje se úsilí o odlišení vlastní skupiny od dětí a dospělých, které je projevováno úpravou zevnějšku, zájmů či hodnot. (Vágnerová, 2005, s. 323)

Uvolňování dítěte z pout rodiny není vždy snadné. Mnozí rodiče mnohdy dítě „nechtějí ztratit“ a snaží se o udržení jejich závislosti na nich. Může nastat také opak, kdy je dítě rodiči nuceno do předčasné samostatnosti. (Langmeier a Krejčířová, 2005, s. 153)

Pokud se někde dospívajícímu nedaří uvolnění z přílišné závislosti na rodičích, může docházet k různým obtížím. Láska k rodičům může být obrácena v nepochopitelnou nenávist,

úcta v pohrdání. Dospívající toto chování racionalizuje, aniž by mu rozuměl – zpravidla ho přikládá za vinu nerozumnému chování rodičů. Jiní naopak z důvodu nebezpečí ztráty lásky rodičů pasivně odmítají nové vztahy. Někteří se uzavírají do vlastního nitra. Jiní se odmítají otevřít vůči vrstevníkům, zavrhují jejich životní styl. Většinou si dítě zachová pozitivní vztahy k rodičům i přes svou touhu po uvolnění. (Langmeier a Krejčířová, 2005, s. 153)

S osamostatňováním z upoutání na rodiče souvisí také potřeba jistoty. Ta byla v dětství uspokojována v rodině, nyní potřebuje dospívající změnit její charakter, potřebuje větší svobodu v rozhodování o sobě samém. S tím souvisí také snížení pocitu jistoty. Tato doba změn vede k potřebě orientace v nové situaci a stabilizaci. Tato zátěž může být chápána jako výzva k osobnímu rozvoji. (Vágnerová, 2005, s. 324)

Další jev, se kterým se v průběhu pubescence můžeme setkat a který souvisí s potřebou jistoty, je potřeba citové akceptace. Obecně se jedná o potřebu přijatelné pozice ve světě. Toto pojetí pak zahrnuje i oblast výkonu a sociální akceptace. V období pubescence již nejsme pozitivně akceptováni bez ohledu na naše chování, svou pozici si již musíme zasloužit. V této době je již zpochybňována představa o bezvýhradně dobrém a bezpečném světě. Pokud bylo ovšem v prvních letech života dostatečně vyvinuto vědomí trvalejší jistoty, pak proměny spojené s dospíváním představují pouze dočasný problém. (Vágnerová, 2005, s. 324)

V 15 letech pak přichází ukončení povinné školní docházky a volba dalšího profesního směřování. (Vágnerová, 2005, s. 323)

Všechny problémy, se kterými se můžeme v období adolescence setkat, se stávají velkou zátěží pro rodiče a učitele a mohou být mimo jiné zdrojem konfliktů či vzájemného odcizení. Vrstevnické skupiny a party pak tvoří prostředí, kde se dospívající může vypovídat a odreagovat. Úkolem rodiny a školy je pak zabránit dítěti v dojmu, že už jej nemají rádi, že ho odepisují a že kamarádi jsou jedinými, s kterými si rozumí. (Helus, 2011, s. 295)

3.4 Psychologické změny

S nástupem pubescence se setkáváme se změnou způsobů myšlení (abstraktní uvažování i o reálně neexistujících variantách) či změnou emočního prožívání. Vlivem výkyvů emočního prožívání může být upoutávána pozornost a tím může být ovlivněno aktuální hodnocení pubescenta. (Vágnerová, 2005, s. 323)

Před jedenáctým až dvanáctým rokem dovede dítě logicky třídit různé konkrétní věci a dovede ze soudů o nich vyvozovat logické závěry, ale nedokáže uvažovat o něčem, co si nelze přímo představit, o něčem fiktivním. Od počátku pubescence většina dětí dosahuje vyššího stupně logického myšlení. Dle Piageta lze hovořit o systému formálních operací – dospívající je nyní schopen nesčetného množství myšlenkových kombinací. Dítě uvažuje o možných alternativních řešeních, které zkouší a hodnotí. Stádium formálních operací se vytváří na začátku pubescence a dosahuje vrcholu asi v 15 letech. Tento nový způsob myšlení ovlivňuje postoje dospívajícího k celému světu a lidem. Už nebere svět takový, jaký je, ale srovnává exitující poměry s tím, co by mohlo být – tedy ideálem ve své mysli. S tímto souvisí jeho zklamání, nespokojenost či kritičnost. S nástupem formálních operací souvisí také nový způsob morálního hodnocení, kdy mravní soudy dítěte berou ohled na druhého. Jedinec na sebe dokáže pohlížet zvnějšku, analyzovat a kriticky posuzovat své pocity a myšlenky. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 149-152)

3.5 Sebepojetí

V souvislosti se změnou zevnějšku dítěte staršího školního věku dochází ke změně sebepojetí i reakcí okolí. (Vágnerová, 2005, s. 323)

„Mladý člověk v tomto období hledá odpověď na řadu základních otázek – kým jsem a jaký jsem, kam patřím a kam směřuji, jaké hodnoty jsou v mém životě nejvýznamnější. Znamená to dobře poznat své možnosti i meze, přijmout svoji jedinečnost i s některými omezeními a nedostatky.“ (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 160)

Budování vlastní identity je velmi náročné. Musíme se rozejít s názory, které jsme v dětství převzali od rodičů. Vše je třeba kriticky přezkoumat. (Říčan, 2009, s. 280)

Do popředí se dostává i hodnocení vlastního zevnějšku, kdy jsou nacházeny nejrůznější odchylky a to zejména u dětí s nízkým sebehodnocením. Dítě začíná o svůj vzhled zároveň pečovat. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 161)

Sebehodnocení v tomto období značně klesá a začíná narůstat až v 15 – 16 letech. Dítě se začíná posuzovat podle reakcí okolí a podle vlastních pocitů o tom, jak ho druzí vidí. Takto založené sebehodnocení je závislé na nástupu formálních operací. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 161)

Po úspěšné individuaci v tomto období dítě samo sebe vnímá jako psychicky odlišného od ostatních, uvědomuje si omezení rodičů a zároveň je akceptuje a přijímá odpovědnost sa-

mo za sebe. Dále dítě vnímá sebe sama jako na druhých nezávisle jednající bytost. Hledání identity ovšem mimo pasivní sebepozorování zahrnuje také aktivní experimentaci, kdy si dítě zkouší např. různé postoje či výrazy před zrcadlem. Dále souvisí i s aktivním sebeutvářením, kdy se dítě snaží být samo sebou a blížit se svému ideálu. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 161-162)

Dospívající také přijímá základní normy a principy. Podle dospívajícího platí přijaté morální normy pro všechny a za všech okolností. Dítě dospívajícího věku vnímá svět černobíle, odsuzuje i drobné lži, jelikož odmítá možnost kompromisu. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 162)

Budování osobní identity může znamenat radikální vývojový předěl. Je nutno vyřešit vztahy k rodičům, přípravu na povolání, erotické problémy a soutěž s vrstevníky. To může znamenat vývojovou krizi, jejíž součástí bývá spirituální hledání, kdy oporou bylo křesťanství. V dnešní době bývá spirituální hledání obtížnější. (Říčan, 2009, s. 280)

S utvářením vlastní jedinečnosti souvisí odlišení se od druhých, získání větší samostatnosti, nezávislosti na rodičích a společenského uplatnění. Mnohdy se mohou objevit negativní vnější projevy, které jsou projevem nejistoty v otázce identity a jsou snahou o získání odezvy okolí a ujištění se o vlastní hodnotě. Tomuto by měl být přizpůsoben výchovný přístup rodičů a učitelů. (Langmeier a Krejčířová, 2006, s. 163)

Starší školní věk je spjat s mnohými biologickými, psychologickými i sociálními významnými vývojovými momenty. Jedním z těchto významných momentů, jak je patrné z celé této kapitoly, je budování identity jedince, který se ve starším školním věku vývojově nachází. Jedná se o období řešení základních otázek, které s identitou souvisejí. Velkou roli, jak je z textu patrné, hrají vrstevníci dítěte.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÁ ČÁST

Výzkumná část této bakalářské práce se zabývá způsoby společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku. V rámci výzkumu jsme zjišťovali způsoby trávení volného času těchto dětí v obecné rovině a dále způsoby společného trávení volného času v rodině zmíněných dětí. Mimo jiné je práce zaměřena také na představy dětí o společném trávení volného času v rodině.

4.1 Výzkumný problém

Tato bakalářská práce je zaměřena na problematiku volného času v rodinách. Konkrétněji se zabývá způsoby společného trávení volného času v rodinách a to s dětmi staršího školního věku. Důvodem volby tohoto tématu byl náš zájem o oblast volného času dětí. Při studiu realizovaných výzkumů z této oblasti jsme narazili na podobné výzkumy, které se týkaly mladších dětí. Napadla nás otázka, jak je to s dětmi staršími. Důvodem volby této věkové skupiny dětí byl tedy nedostatek informací.

Pro jednoznačné chápání pojmu volný čas předkládáme definici volného času, která byla uvedena i respondentům v rámci výzkumného šetření. Definice byla přejata z Pedagogického slovníku (Průcha, Mareš a Walterová, 2003, str. 274) a zní následovně:

„Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“

Starší školní věk chápeme dle pojetí Vágnerové. Ta ho chápe jako období, které navazuje na období středního školního věku (8-9 let až 11-12 let) a trvá do ukončení základní školy, tedy přibližně do 15 let. Toto období bývá označováno také jako pubescence. (Vágnerová, 2005, str. 237)

4.2 Výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka byla stanovena následovně: Jaké jsou způsoby společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku?

Hlavní výzkumná otázka byla rozpracována do dílčích výzkumných otázek:

1. S kým a jakým způsobem děti staršího školního věku nejčastěji tráví jejich volný čas?

2. Jak jsou děti staršího školního věku spokojeny se způsobem trávení jejich volného času a společným trávením volného času v rodině?
3. Jak často tráví rodiny s dítětem staršího školního věku společně volný čas?
4. Co brání rodinám s dětmi staršího školního věku ve společném trávení volného času?
5. Jaké aktivity jsou v rámci společně stráveného volné času v rodinách s dětmi staršího školního věku provozovány a kým jsou vybírány?
6. Jak je pro děti staršího školního věku důležitý společně strávený volný čas s rodinou?

4.3 Výzkumný cíl

Na základě výzkumných otázek byly stanoveny následující výzkumné cíle.

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit způsoby společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku.

Konkrétně jsme se zaměřili na několik oblastí, ze kterých byly vytvořeny dílčí cíle výzkumu, které povedou ke splnění hlavního výzkumného cíle. Dílčí výzkumné cíle byly:

1. Zjistit, s kým a jakým způsobem děti staršího školního věku nejčastěji tráví jejich volný čas.
2. Zjistit spokojenost dětí staršího školního věku se způsobem trávení jejich volného času a společně tráveným volným časem v rodině.
3. Zjistit, jak často tráví rodiny s dítětem staršího školního věku společně volný čas.
4. Popsat překážky v rodině s dítětem staršího školního věku pro trávení společného volného času.
5. Zjistit, jaké aktivity jsou v rámci společně stráveného volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku provozovány a kým jsou vybírány.
6. Popsat význam společného trávení volného času s rodinou pro děti staršího školního věku.

4.4 Metoda sběru dat

Výzkumné šetření bylo pojato kvantitativním způsobem. Pro jeho realizaci bylo zvoleno dotazníkové šetření. Z prostudovaných metodologických publikací byla zvolena následující definice kvantitativního výzkumu:

„Ustálené, nikoli však výstižné, označení pro metodologii výzkumu v pedagogice a sociálních vědách, která je založena na pozitivismu“. (Maňák. Švec Š. a Švec V., 2005, str. 56)

Autoři zde udávají i základní znaky týkající se kvantitativního výzkumu. Mezi ně řadí následující: zdrojem poznání má být pouze objektivní a co možná nejpřesnější zkoumání edukační reality, podobně jako v přírodních vědách. Cílem takového výzkumu má být objasňování jevů na základě vědecké teorie, ověřování z ní odvozených hypotéz a formulování zákonitostí. Výsledky bývají statisticky zpracovány a prezentovány tak, aby splňovaly požadavky reliability, validity a reprezentativnosti. Mezi hlavní metody lze zařadit experiment, dotazník, strukturované pozorování atp. (Maňák, Švec a Švec, 2005, str. 56-57)

Mezi přednosti kvantitativního výzkumu lze zařadit několik okolností: výzkumník může konstruovat situace tak, že eliminuje působení rušivých proměnných; s kvantitativním výzkumem je spojen relativně rychlý a přímočarý sběr dat; poskytuje přesná numerická data; je možná relativně rychlá analýza dat; výsledky kvantitativního výzkumu jsou relativně nezávislé na výzkumníkovi. Co se týká nevýhod, lze zmínit, že kategorie a teorie použité výzkumníkem nemusejí odpovídat lokálním zvláštnostem; mohou být opomenuty fenomény kvůli soustředění se pouze na určitou teorii a její testování a ne na rozvoj teorie; získaná znalost může být příliš abstraktní a obecná pro přímou aplikaci v místních podmínkách, či že výzkumník je omezen reduktivním způsobem získávání dat. (Hendl, 2005, str. 49)

Jako metoda sběru dat byl zvolen dotazník, který je v literatuře popisován například následující definicí.

„Soustava předem připravených a pečlivě formulovaných otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba (respondent) odpovídá písemně.“ (Chráska, 2016, str. 158)

Pro účely této práce byl nově vytvořen dotazník na základě studia odborných publikací. Je složen z uzavřených a polouzavřených otázek.

4.5 Výzkumný soubor

Jako základní výzkumný soubor byly zvoleny děti staršího školního věku. Výběrovým výzkumným souborem byli zvoleni žáci druhého stupně základní školy z kraje Vysočina, jejichž zvolení proběhlo dostupným druhem výběru.

Celkem jsme rozdali 162 dotazníků v celkem osmi třídách základní školy. Vrátilo se nám jich 156, z nichž 8 bylo vyřazeno z důvodu neúplného vyplnění.

4.6 Předvýzkum

Z důvodu zjištění srozumitelnosti všech položek v dotazníku byl proveden předvýzkum. V rámci předvýzkumu jsme dotazník předložili několika dětem staršího školního věku, které dotazník vyplnily a dostaly prostor pro vyjádření se k jeho srozumitelnosti.

Chráska (2016, str. 23) chápe předvýzkum jako jakýsi zmenšený model vlastního výzkumu. Většinou je prováděn na malém vzorku osob. Díky předvýzkumu můžeme předejít použití nevhodné metody či techniky.

V rámci předvýzkumu nebyl shledán žádný problém se srozumitelností jednotlivých položek, proto jsme přešli k samotnému dotazníkovému šetření.

4.7 Analýza a interpretace výsledků

Po sběru dat za pomoci dotazníkového šetření, jsme přešli k samotné analýze výsledků výzkumu.

Data jsme utřídili za pomoci programu Microsoft Excel do přehledné tabulky. V tomto programu jsme také následně určili absolutní a relativní četnosti a pro větší přehlednost jsme vytvořili tabulky a grafy k vybraným položkám dotazníku.

Pro větší přehlednost jsme také stanovili několik skupin otázek, do nichž jsme zařadili jednotlivé položky z dotazníku a v rámci nichž byly výsledky vyhodnocovány. Po počáteční analýze základních informací o respondentech týkajících se pohlaví, ročníku studia a velikosti místa bydliště, jsme přešli k analýze následujících skupin otázek, jež vycházejí ze stanovených výzkumných cílů:

- Nejčastější způsoby trávení volného času dětí staršího školního věku.
- Spokojenost dětí staršího školního věku se způsobem trávení volného času a společně tráveným volným časem v rodině.
- Množství společně stráveného volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku.
- Překážky společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku.

- Aktivity, které jsou obsahem společného trávení volného času v těchto rodinách a osoby, které aktivity vybírají.
- Význam, jaký má pro děti staršího školního věku společné trávení volného času v rodině.

Zmíněné kategorie jsme vyhodnotili za pomoci absolutních a relativních četností a slovních komentářů. V komentářích vždy uvádíme relativní četnost v procentech a v závorce za ní četnost absolutní. K větší přehlednosti jsme přidali několik grafů, které jsou součástí textu, a tabulek, které jsou k nahlédnutí v přílohách.

4.7.1 Informace o respondentech

Než přejdeme k samotným položkám dotazníku věnujícím se přímo výzkumným cílů, jež byly stanoveny, shrneme základní obecné informace o respondentech, kteří byli zapojeni do realizovaného výzkumného šetření.

Výzkumu se, jak již bylo řečeno, zúčastnilo celkem 148 žáků základní školy ve věku 11 – 15 let, tedy žáků šestého až devátého ročníku základní školy. Z toho bylo výzkumu zúčastněno 78 dívek a 70 chlapců. Co se týče pohlaví, dá se říci, že účast byla téměř vyvážená. Procentuálně jde totiž o 53 % dívek a 47 % chlapců.

V rámci výzkumu byli osloveni žáci šestých, sedmých, osmých a devátých ročníků základní školy, z nichž na našem výzkumu participovalo 19 % šesťáků (tedy 28 z celkového počtu zúčastněných), 22 % sedmáků (32 zúčastněných), 37 % osmáků (55 zúčastněných) a 22 % deváťáků (33 zúčastněných). Je tedy patrné, že největší část tvořila skupina žáků osmého ročníku, nikoli však většinovou.

Graf 1 *Ročník studia respondentů*

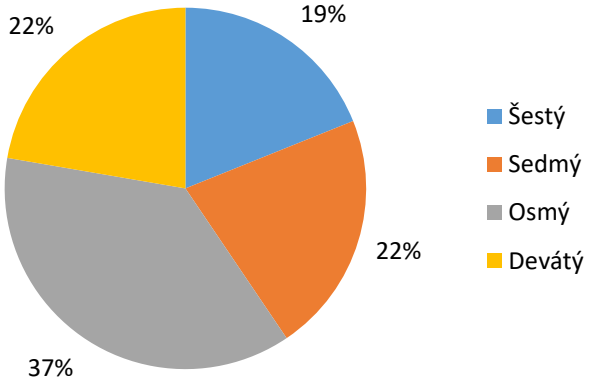

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Dále jsme zjišťovali velikost obce, ve které respondenti žijí. Většina dotazovaných žije v malé obci pod 3 000 obyvatel. Konkrétně je to 57 % žáků (tedy 84). Pouze 4 % dětí (tedy 6) žije v obci s přibližným počtem 3 000 obyvatel a další velká skupina žáků 57 % dětí (tedy 58) žije v obci s více než 3 000 obyvateli.

4.7.2 Nejčastější způsoby trávení volného času dětí staršího školního věku

V rámci tohoto okruhu otázek jsme se zabývali zjišťováním obecných návyků trávení volného času dětí staršího školního věku. Prozatím nezávisle na jejich rodině, jsme se zajímali o okruh osob, v rámci kterého děti nejčastěji tráví volný čas a koho by v ideálním případě pro společné trávení volného času upřednostnily. Dále jsme se zajímali, o jaké činnosti mají děti v rámci volného času největší zájem. Zmíněné oblasti jsme v dotazníku rozdělili do tří položek, které v nadcházejícím textu podrobněji rozebereme.

První ze zmíněných položek zněla: „S kým nejčastěji trávíš volný čas?“. Tato otázka měla za úkol zjistit ten nejčastější okruh osob, v rámci kterého se děti ve volném čase pohybují. Než přejdeme k samotnému slovnímu komentáři výsledků této otázky, přikládáme graf, který zaznamenává její výsledky v rámci našeho výzkumu.

Graf 2 *Okruh osob, v rámci kterého děti nejčastěji tráví volný čas*

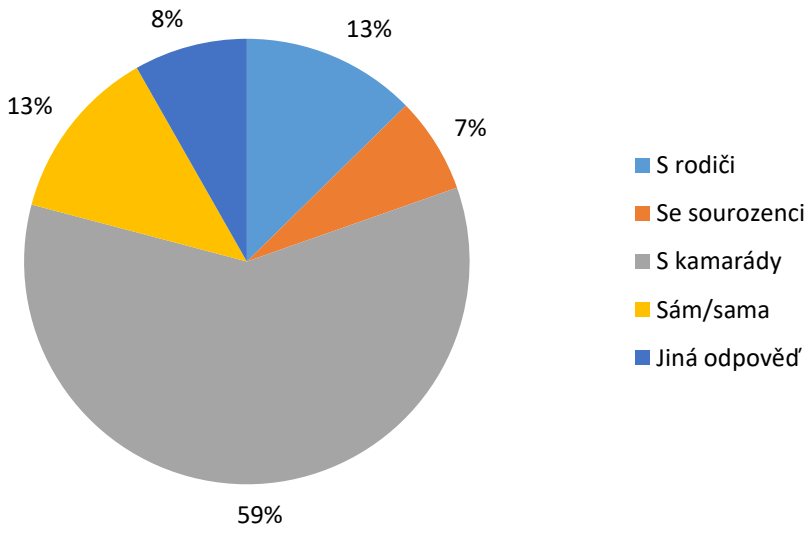

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Jak je patrné, tak naprostá většina respondentů označovala za tuto nejčastější skupinu, se kterou tráví volný čas, kamarády. Této možnosti náleží 59 % (tedy 94) všech voleb. Ostat-

ní odpovědi byly vůči této téměř zanedbatelné. Naprosto totožně dopadly možnosti „s rodiči“ a „sám/sama“, které byly každé označeny celkem ve 13 % (20), téměř stejného výsledku dosáhli také sourozenci se 7 % (11) a skupina jiných odpovědí, která dosáhla 8 % (13). V rámci této odpovědi respondenti nejčastěji dopisovali možnost obecně „rodina“. Další vypsané možnosti byly „domácí mazlíček“ či „bratranec“. Setkali jsme se také s odpovědí „je mi to jedno“ či s označením neživých věcí, mezi něž patřila nejčastěji moderní technologie.

Pro některé děti, které se dotazníkového šetření účastnily, bylo velmi složité zvolit pouze jeden z nabízených okruhů osob pro společné trávení volného času. Proto zvolily vícečetnou odpověď, což vypovídá o tom, že některé děti staršího školního věku nemají skutečně jednu osobu či skupinu osob, která by v jejich volném čase dominovala. Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, jsme zařadili do příslušných možností.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů. Větší názornost může poskytnout také tabulka č. 1, která je k nalezení v příloze.

Druhá položka náležící do této skupiny se pak zaměřovala na okruh osob, který by děti pro společné trávení volného času upřednostnily. Otázka zněla: „Koho bys upřednostnil/a pro společné trávení volného času?“.

Graf 3 *Okruh osob, které by respondenti upřednostnili pro společné strávený volný čas*

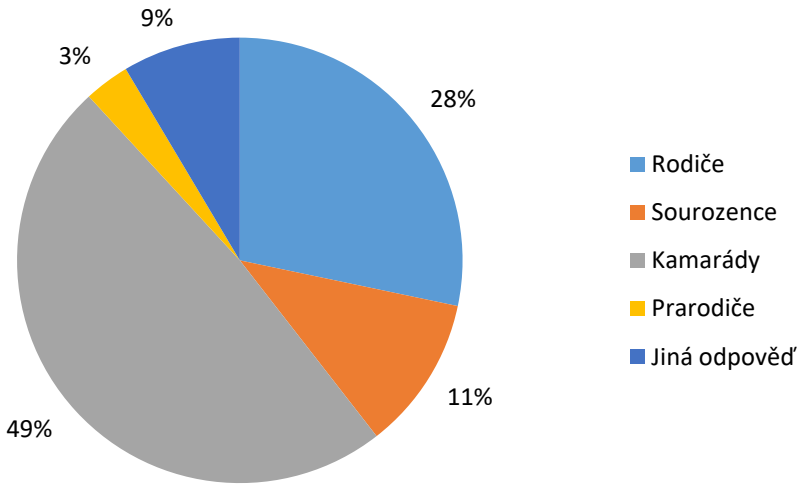

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Z uvedeného grafu, který mapuje odpovědi na zmíněnou otázku, je patrné, že nejvyhledávanějšími partnery pro společné trávení volného času jsou kamarádi, kteří byli zvoleni ve 49 % (74). Lze tedy konstatovat, že děti tráví volný čas společně s osobami, které zároveň upřednostňují. Kamarádi byli ovšem označeni méněkrát než v předchozí otázce. Naopak odpověď rodiče byla označena ve 28 % (43), což vypovídá o tom, že některé děti by si přály společně trávit s rodiči volný čas, ale realita tomu neodpovídá. Více voleb než v přechozí otázce získali také sourozenci s 11 % (17), 3 % možností označovaly prarodiče (5) a zbývajících 9 % (13) spadá do možnosti „jiná odpověď“. Mezi ty byly zařazeny následující odpovědi: rodina, přítel/přítelkyně, bratranec/sestřenice, členové zájmového sdružení Skaut a setkali jsme se také s odpovědí „všechny“.

U této otázky se opět objevilo několik vícečetných odpovědí. Vícečetné odpovědi vypovídají o tom, že některé děti staršího školního věku by pro společné trávení volného času neupřednostnily pouze jednu osobu či skupinu osob.

Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, jsme zařadili do příslušných možností.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů. V příloze je dále k nahlédnutí tabulka č. 2, která dále mapuje odpovědi na tuto otázku.

Poslední z této skupiny otázek se pak zaměřuje na to, jaké činnosti děti v rámci volného času upřednostňují. Respondentům se zde nabízelo 5 odpovědí a možnost jiná odpověď, kterou využili žáci, kteří by do této skupiny zařadili jinou činnost, která nebyla nabízena. Opět se zde objevily některé vícečetné odpovědi. Tyto děti tedy nemají výhradně 1 oblíbenou činnost. Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, jsme zařadili do příslušných možností.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů. Pro větší přehlednost je v příloze k nahlédnutí tabulka č. 3.

Graf 4 *Činnosti, které respondenti upřednostňují v rámci volného času*

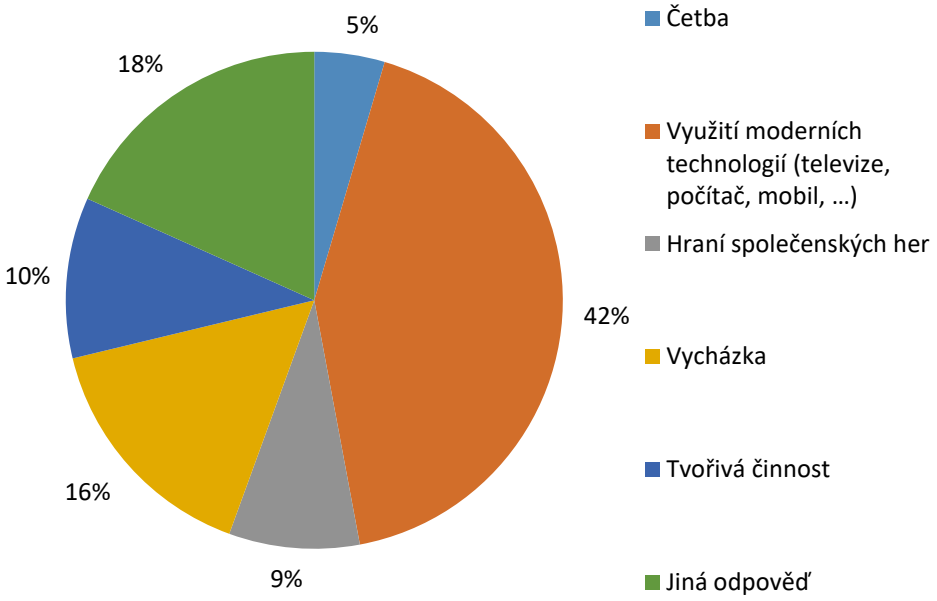

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Z grafu vyplývá, že nejčastěji byla zvolena možnost využití moderních technologií, do kterých jsme zařadili televizi, počítač, mobil a jiné. Tato odpověď tvořila 42 % (65). Vycházka získala 16 % všech voleb (24), dále tvořivá činnost, která tvořila 10 % (16), hraní společenských her 9 % (13), četba 5 % (7). V „jiné odpovědi“, která byla zvolena v 18 % (28), se nejčastěji objevovala možnost „sport“ (19 voleb), dále byly v malém měřítku zastoupeny možnosti: hudba a tanec, péče o rostliny, komunikace, aktivity v přírodě a navzdory tomu, že otázka byla zaměřena na činnosti ve volném čase, jsme se setkali také s odpovědí „učení“.

Pokud bychom chtěli zmíněnou trojici otázek shrnout, můžeme říci, že nejčastěji děti staršího školního věku tráví volný čas v kruhu kamarádů, což je pro většinu z nich zároveň vyhovující. U činností, které jsou dětmi ve volném čase upřednostňovány, jsme se setkali s pestrým výčtem, ovšem nejčastěji dnes děti staršího školního věku tráví volný čas za využití moderních technologií.

4.7.3 Spokojenost dětí staršího školního věku se způsobem trávení volného času a společně tráveným volným časem v rodině

Otázky zařazené do této kategorie byly zaměřené na zjišťování názorů dětí staršího školního věku na to, jak tráví svůj volný čas a jak tráví volný čas se svou rodinou. Tyto otázky

byly soustředěny na okruh osob, způsob trávení volného času obecně a v rodině a množství času věnovaného společným aktivitám v rodině.

Po analýze otázky: „Jsi spokojen/a s okruhem osob, v rámci kterého trávíš volný čas?“, jsme získali výsledky, které jsme zpracovali do následující grafické podoby:

Graf 5 *Spokojenost s okruhem osob pro společné trávení volného času*

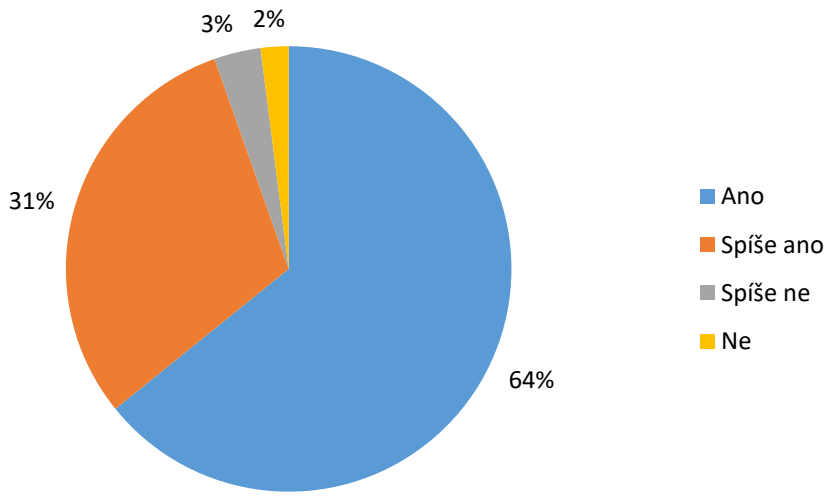

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Odpovědi respondentů vypovídají o tom, že naprostá většina dotazovaných vyjádřila úplnou spokojenost s touto skupinou osob jako společníka pro trávení volného času, celkově v 64 % případech (95 respondentů). Druhou nejčastější skupinou odpovědí byla „spíše ano“ s 31 % respondenty (45). Lze tedy konstatovat, že se k této otázce vyjádřilo kladně rovných 95 % účastníků výzkumu. Vzhledem k jedné z předchozích otázek, která tento okruh osob zjišťovala, víme, že děti staršího školního věku tráví nejčastěji volný čas s kamarády a tato skutečnost jim tedy vyhovuje. Zbylých 5 % označilo jednu ze dvou negativních odpovědí: možnost „spíše ne“ označily 3 % dětí (5) a možnost „ne“ pouhé 2 % (3).

Velmi podobně výsledky dopadly i u následující otázky: „Jsi spokojen/a se způsobem, jakým trávíš volný čas?“. Opět pro větší názornost přikládáme grafické zpracování.

Graf 6 *Spokojenost se způsobem trávení volného času*

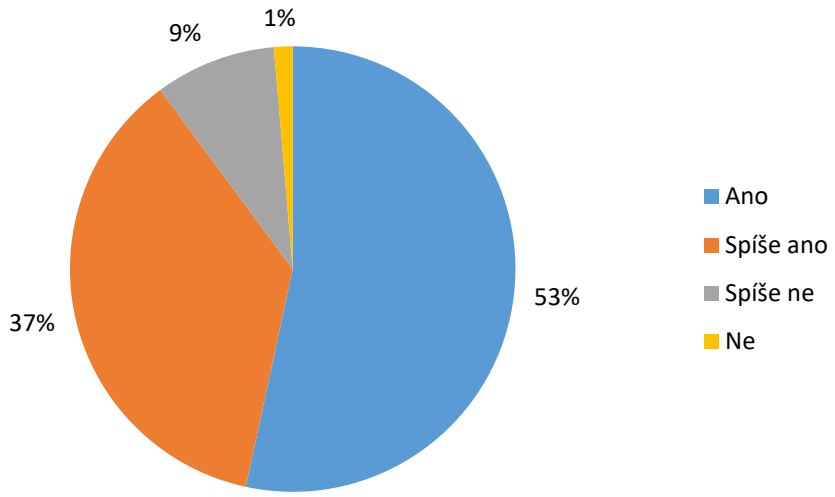

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Naprostou spokojenost vyjádřilo 53 % respondentů (79), možnost „spíše ano“ označilo 37 % respondentů (54). Kladnou odpověď tedy zvolilo rovných 90 % dotazovaných. Odpověď „spíše ne“ byla označena 9 % dotazovaných (13) a poslední odpověď „ne“ byla zvolena pouze 1 % respondentů (2). Odpovědi na otázku, která zjišťovala, jaké aktivity děti ve volném čase upřednostňují, byly více různorodé. Ovšem nejčastěji zastoupenou variantou bylo využití moderních technologií.

Další otázka již byla zaměřena konkrétně na volný čas v rodině a zněla: „Jsi spokojen/a se způsobem, jakým v rodině společně trávíte volný čas?“

Graf 7 *Spokojenost se způsobem společného trávení volného času v rodině*

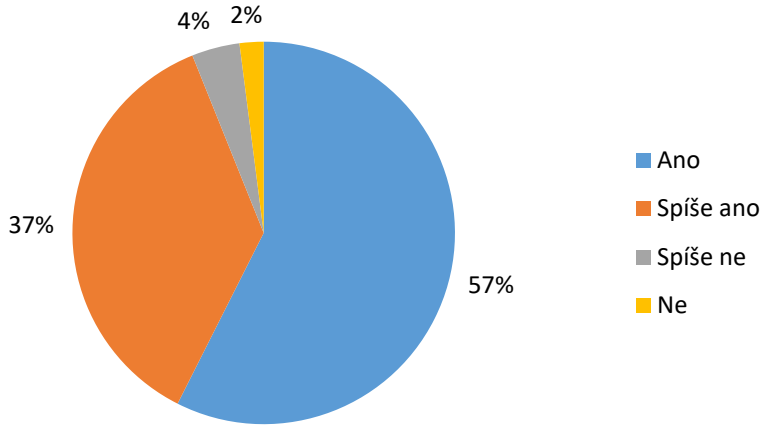

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

U této otázky nám opět většina respondentů označila možnost „ano“, celkem 57 % (85), tedy naprostou spokojenost se způsobem společného trávení volného času v rodině. Jisté výhrady by měla skupina 37 % respondentů (54), kteří se ale stále spíše přiklání k možnosti „ano“. Spíše k negativní odpovědi se přiklání 4 % dětí (6) a zbylá 2 % (3) vyjádřila svoji nespokojenost.

Další z otázek, které jsme zařadili do této kategorie, zněla: „Jsi spokojen/a s množstvím času, které společně v rodině v rámci volného času strávíte?“. O výsledcích vypovídá následující graf.

Graf 8 *Spokojenost s množstvím volného času společně tráveného v rodině*

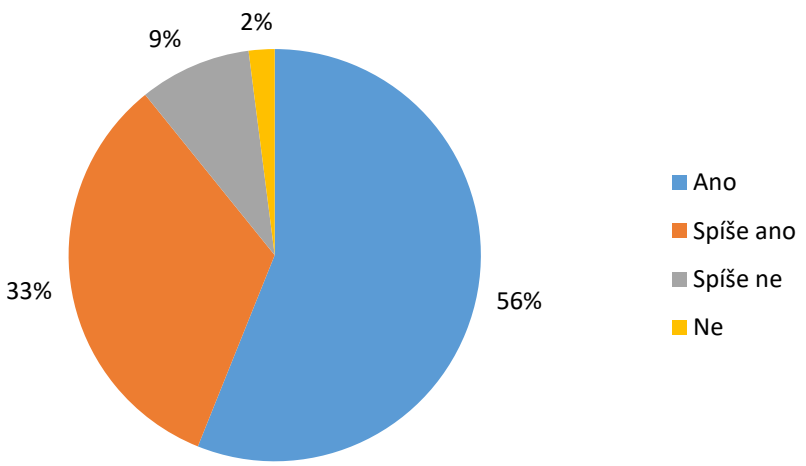

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

S časem, který je věnován společným volnočasovým aktivitám v rodině, je naprosto spokojeno 56 % dětí (83). K možnosti „spíše ano“ se přiklonilo 33 % dětí (49). Nějaké nedostatky spatřuje, a tím pádem se přiklání spíše k možnosti ne 9 % dětí (13). Naprostou nespokojenost vyjádřily pouze 2 % dotazovaných (3).

Poslední otázkou v tomto okruhu byla položka: „Přál/a by sis, aby s Tebou rodiče trávili víc času?“ Nabízeli jsme pouze 2 odpovědi – „ano“ a „ne“. Výsledky dopadly velmi vyrovnaně, neboť možnost „ano“ označilo 49 % (72 respondentů), možnost „ne“ označilo 51 % (76 respondentů).

Celkově lze říci, že děti staršího školního věku jsou se svým volným časem spokojeny jak obecně, tak v rámci rodiny. Vyhovují jim společníci, s nimiž volný čas tráví i způsob jeho

trávení. To samé lze říct i o společném volném času s rodinou. Ovšem stále by si poměrně hodně dětí staršího školního věku přálo, aby s nimi rodiče trávili času více.

4.7.4 Množství společně stráveného volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku

Další okruh otázek byl zaměřen na zjištění údajů o tom, jak často probíhá v rodinách s dětmi staršího školního věku nějaká společná aktivita v rámci volného času a na celkovou ochotu rodičů trávit s dětmi společné volné chvíle.

První z otázek zněla: „Jak často trávíte v rodině společně volný čas v rámci běžného týdne?“ Odpovědi na tuto otázku byly graficky zpracovány.

Graf 9 *Množství času stráveného s rodinou v rámci běžného týdne*

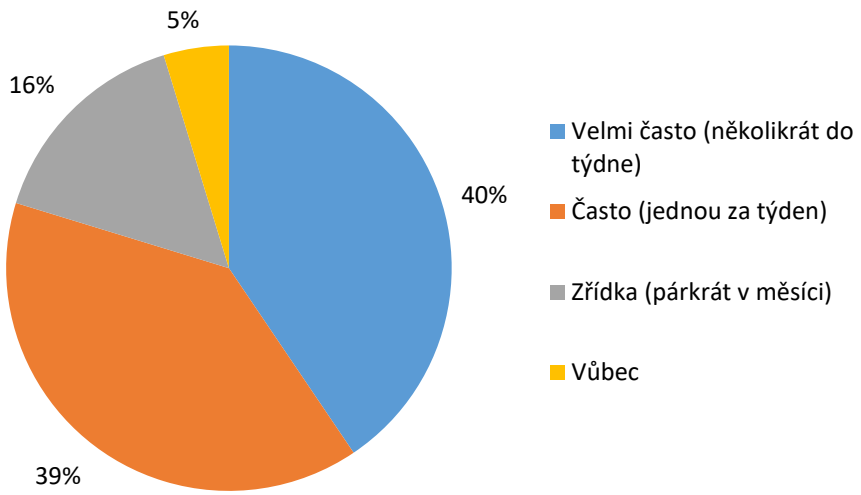

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Lze konstatovat, že navzdory tomu, že děti staršího školního věku nejčastěji tráví volný čas s kamarády a současně je i jako společníky ve volném čase upřednostňují, výsledky vypovídají o tom, že v nejvíce případech tráví děti s rodinou společně volný čas několikrát do týdne, celkem ve 40 % případech (60). Rodina přitom byla zastoupena v otázce, která zjišťovala, s kým děti nejčastěji tráví volný čas, jen v několika případech. Jednou za týden spolu se svou rodinou tráví volný čas 39 % respondentů (58). Zřídka, tedy párkrát v měsíci, bylo zvoleno v 16 % (23) případech a 5 % respondentů (7) netráví s rodinou společně volný čas vůbec.

Dále jsme sem zařadili otázku: „Jsou Tvoji rodiče ochotni trávit společně volný čas v rámci rodiny? Nabízeli jsme celkem 5 odpovědí, od výhradně pozitivních po negativní.

Graf 10 *Ochota rodičů trávit společně volný čas*

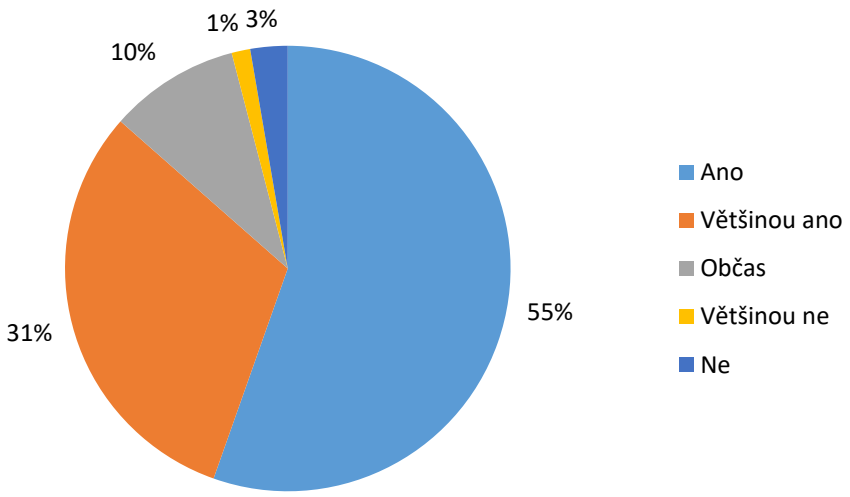

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Ve většině případů byla označena odpověď „ano“, tedy v 55 % případů (82), k možnosti „většinou ano“ se přiklonilo 31 % dětí (46), „občas“ označilo 10 % respondentů (14), „většinou ne“ 1 % (2), „ne“ 3 % respondentů (4).

Celkově lze říci, že se u rodičů setkáváme převážně s ochotou věnovat dětem svůj volný čas, o čemž vypovídá také množství času, které společně rodiny s dětmi staršího školního věku tráví.

4.7.5 Překážky společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku

Jak sám název napovídá, tato skupina otázek byla zaměřena na zjištění problémů, které stojí v cestě společnému trávení volného času v rodinách. Chtěli jsme zjistit, jaká skutečnost a osoba tomuto nejvíce brání a dále nás zajímal názor dětí staršího školního věku na časovou náročnost práce jejich rodičů.

Otázka. „Co si myslíš, že nejvíce brání ve vaší rodině tomu, abyste společně strávili volný čas?“ měla za úkol zjistit ony skutečnosti tvořící překážku. Výsledky byly zpracovány do grafu.

Graf 11 *Překážky společného trávení volného času v neživé podobě*

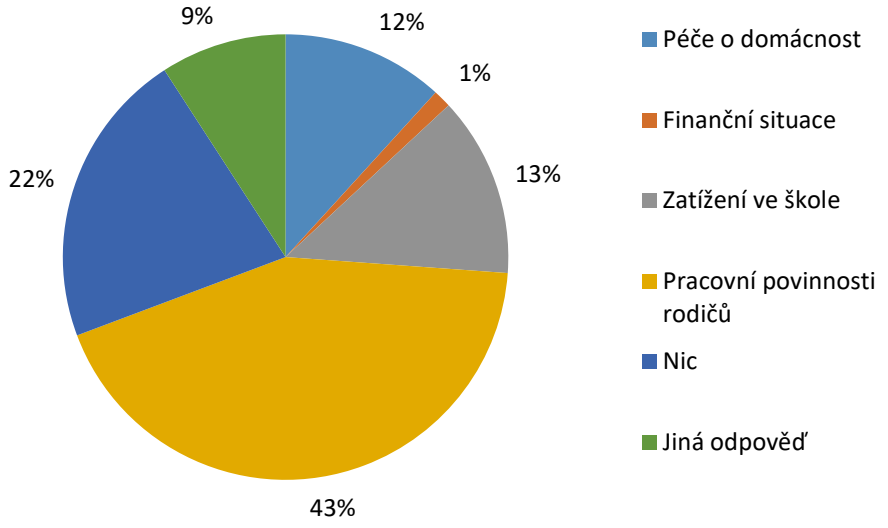

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Z grafu je patrné, že největší problém v souvislosti se společným volným časem představují pracovní povinnosti rodičů, které získaly celkem 43 % (66). Druhou nejčastěji vybíranou překážkou byla péče o domácnost, která získala 12 % všech voleb (18), následovalo zatížení ve škole 13 % (20), pouhé 1 % (2) náleží možnosti „finanční situace“. Poměrně vysoký počet označení získala možnost „nic“, tedy 22 % (33). „Jinou odpověď“ volily děti, které mezi nabízenými možnostmi nenašly vhodnou variantu, která by vypovídala o jejich situaci. „Jiná odpověď“ získala 9 % (14) a setkali jsme se zde s následujícími odpověďmi: aktivity jednotlivých členů, odlišné zájmy, elektronika, prostorová vzdálenost rodiny, rozvod či spory v rodině, časové možnosti a sport.

Opět jsme se setkali i s některými vícečetnými odpověďmi. Tuto možnost volili respondenti, v jejichž rodinách se nejedná pouze o jednu dominující překážku. Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, jsme zařadili do příslušných možností.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů. Pro větší přehlednost slouží tabulka č. 4, která je k nalezení v příloze.

Další položka měla za úkol zjistit také překážky, ovšem nyní v podobě osob. Zněla následovně: „Kdo si myslíš, že nejvíce brání ve vaší rodině společnému trávení volného času?“

Graf 12 *Osoby nejvíce bránící společnému trávení volného času v rodině*

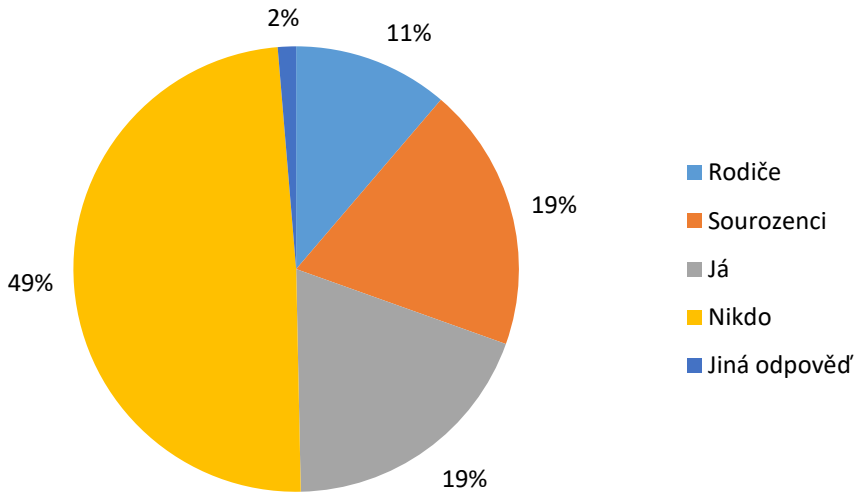

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Ze znázorněných výsledků je zřejmé že ze všech označených možností tvořila téměř polovinu možnost „nikdo“ se 49 % (74). Naprosto shodný počet voleb získaly možnosti „sourozenci“ a „já“, obojí po 19 % (29). Tento výsledek vypovídá o tom, že nejvíce ve společném trávení volného času v rodině brání děti. Možnost „rodiče“ tvořila z celkového počtu odpovědí 11 % (17). Zbytek tvoří možnost „jiné“ s 2 % (2). Do jiných odpovědí náležely následující možnosti: pokaždé někdo jiný a domácí mazlíček.

Na tuto otázku byly uváděny opět také vícečetné odpovědi z důvodu nemožnosti jednoznačně určit jednu osobu či skupinu osob. Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, jsme zařadili do příslušných možností.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů. Pro větší přehlednost slouží tabulka č. 5, která je k nalezení v příloze.

Poslední položka náležící do této skupiny zjišťovala názor dětí na časovou náročnost práce jejich rodičů. Otázka zněla: „Máš pocit, že Tvoji rodiče hodně pracují?“ Výsledky dokládáme v grafické podobě.

Graf 13 *Názor dětí na časovou náročnost práce jejich rodičů*

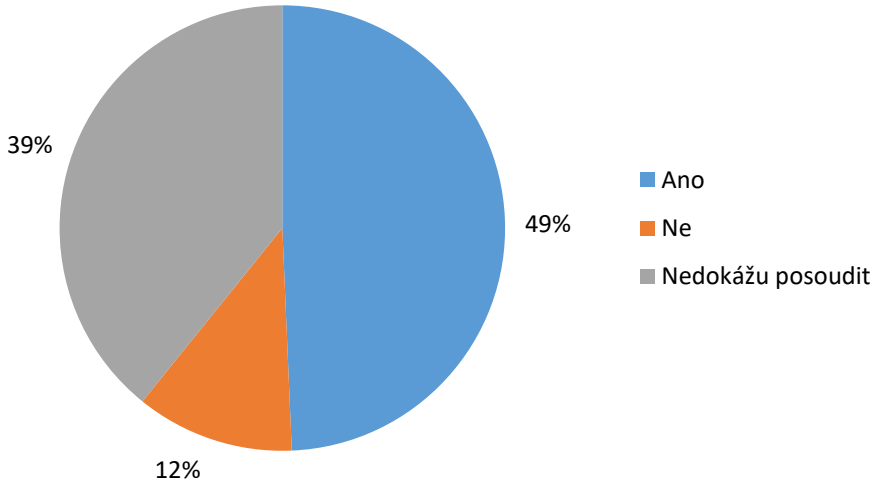

(Zdroj: vlastní výzkum)

Téměř polovina respondentů, tedy 49 % (73) měla shodný názor a označila možnost „ano“. Naopak možnost „ne“ označilo 12 % respondentů (17). V několika případech, celkem ve 39 % (58), nám byla označena možnost „nedokážu posoudit“.

Výsledky zmíněných 3 položek vypovídají o tom, že v očích dětí mají rodiče hodně práce a věnují jí také hodně času. To by pak mohlo bránit tomu, aby si společně užili volnočasové chvíle s dětmi. Respondenti ovšem povětšinou nevnímají nějakou konkrétní osobu jako překážku pro společně strávený volný čas v rodině.

4.7.6 Aktivity, které jsou obsahem společného trávení volného času v těchto rodinách a osoby, které aktivity vybírají

Rozbor druhů aktivit, které jsou v rodinách s dětmi staršího školního věku provozovány a ideální představy děti o těchto aktivitách, byly obsahem předposledního okruhu otázek. Mimo zmíněné nás také zajímalo, kdo tyto aktivity vybírá.

Na položku: „Jakou aktivitu v rodině nejčastěji provozujete?“, jsme získali následující odpovědi.

Graf 14 *Nejčastěji provozované aktivity v rodině*

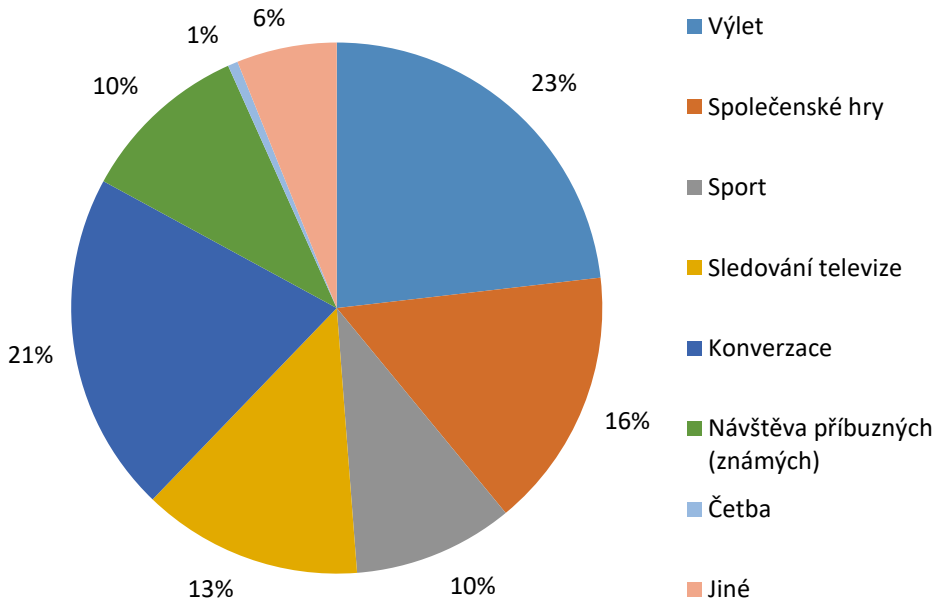

(Zdroj: vlastní výzkum)

Z grafu je patrné, že společné aktivity v rodinách jsou velice pestré. Nejpočetnější skupinu odpovědí v rámci této otázky ovšem tvoří možnost „výlet“ s 23 % (38), v těsné blízkosti je pak „konverzace“ s 21 % (34). Následují možnosti: „společenské hry“ 16 % (26), „sledování televize“ 13 % (22). Stejně skončily možnosti „sport“ a „návštěva příbuzných (známých)“, obojí po 10 % (sport 16 a návštěva příbuzných 17). Možnost „četba“ dosáhla pouze 1 % (1). Možnost „jiné“ s 6 % (10), obsahovala následující odpovědi: vycházka, hry na počítači, péče o zahradu. Objevila se nám zde i odpověď „všechno“ a „žádnou“, což může odpovídat respondentům, kteří v jedné z předchozích otázek označili, že s rodinou společně netráví vůbec žádný volný čas.

Setkali jsme se také s některými vícečetnými odpověďmi, které vypovídají o tom, že v některých rodinách s dětmi staršího školního věku není ve společném volném čase pouze jedna dominující aktivita. Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, byly zařazeny do příslušných možností. Tabulka číslo 6 v příloze mapuje odpovědi na tuto otázku.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů.

Dále navážeme analýzou otázky, ve které jsme zjišťovali, jak toto vidí děti v ideálním případě. Otázka zněla: „Jak bys nejraději trávil/a volný čas s rodinou?“.

Graf 15 *Představy dětí o společně tráveném volném čase s rodinou*

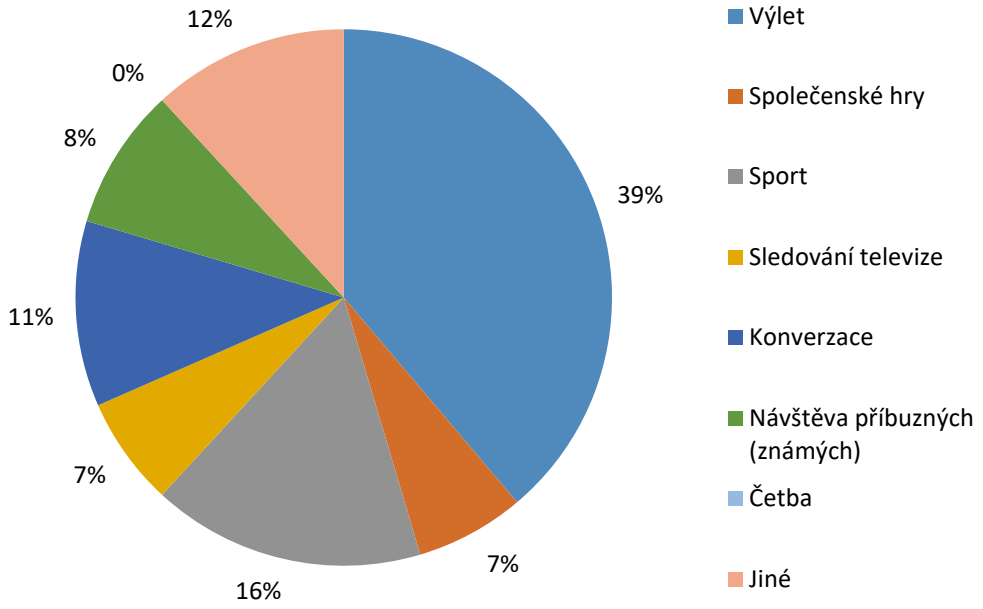

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

V tomto případě už lze vidět nejčetnější odpověď: „výlet“ s 39 % (59), což je rozhodně více než odpovídá skutečnosti. Následují možnosti: „sport“ 16 % (25), „konverzace“ 11 % (17), „návštěva příbuzných (známých)“ 8 % (13), možnosti „sledování televize“ a „společenské hry“ získaly obě 7 % (10) z celkového počtu odpovědí. „Četba“ nebyla označena žádným z respondentů. Možnost „jiné“ s 12 % (18) obsahovala následující odpovědi: nakupování, tvoření, péče o zahradu, vycházka, hry na počítači, je mi to jedno, pokaždé jinak, nijak a také jsme se setkali s případy, kdy děti neměly vůbec žádnou představu a napsaly „nevím“.

U této otázky jsme se také setkali s tím, že některé děti nemají pouze jednu činnost, kterou by upřednostnily pro společný volný čas s rodinou. Uvedly proto více odpovědí. Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, jsme opět zařadili do příslušných možností. K větší přehlednosti slouží tabulka číslo 7 v příloze.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů.

Respondentům jsme položili také otázku: „Kdo tyto aktivity pro společně strávený volný čas vybírá?“

Graf 16 *Kdo vybírá aktivity pro společný volný čas v rodině*

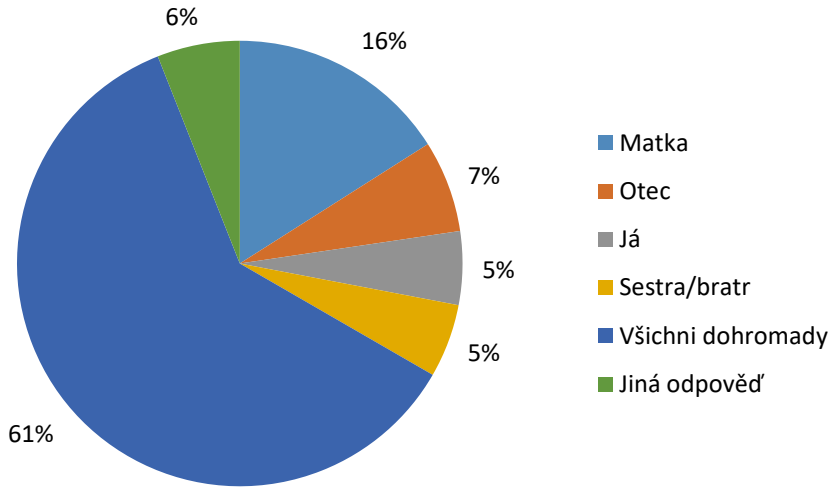

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Uvedený graf vypovídá o tom, že jednoznačně převažující množství všech odpovědí označovalo možnost „všichni dohromady“ s 61 % (91). Druhou větší skupinu odpovědí tvořila matka 16 % (24) a následovaly odpovědi: „otec“ 7 % (10), „já“ a „sestra/bratr“, obě možnosti po 7 % (8). „Jiná odpověď“ s 16 % (9) obsahovala následující odpovědi: oba rodiče dohromady, pokaždé někdo jiný a také odpověď „nikdo“.

Setkali jsme se opět s vícečetnými odpověďmi, které vypovídají o tom, že v některých rodinách s dětmi staršího školního věku nevybírá tyto aktivity pouze jedna osoba a možnost „všichni dohromady“ by byla také nevyhovující.

Vícečetné odpovědi, jejichž složky odpovídaly nabízeným možnostem, byly zařazeny do příslušných možností. K větší přehlednosti slouží tabulka číslo 8 v příloze.

Vícečetné odpovědi ovlivnily také absolutní četnost, jejíž celková hodnota po sečtení všech odpovědí, činila více, než byl počet respondentů.

Z této skupiny otázek můžeme říci, že děti staršího školního věku mají různorodé představy o společném volném čase s rodinou a různorodost platí také pro skutečnost, jak společný volný čas v rodinách probíhá. Nejvíce děti baví jezdit s rodiči na výlety. Tyto aktivity nejčastěji volí všichni v rodině dohromady.

4.7.7 Význam, jaký má pro děti staršího školního věku společné trávení volného času v rodině

Tato oblast zkoumá pouze jednu otázku, která zní: „V jaké míře je pro Tebe důležité společné trávení volného času s tvojí rodinou?“

Graf 17 *Význam společného času s rodinou pro děti*

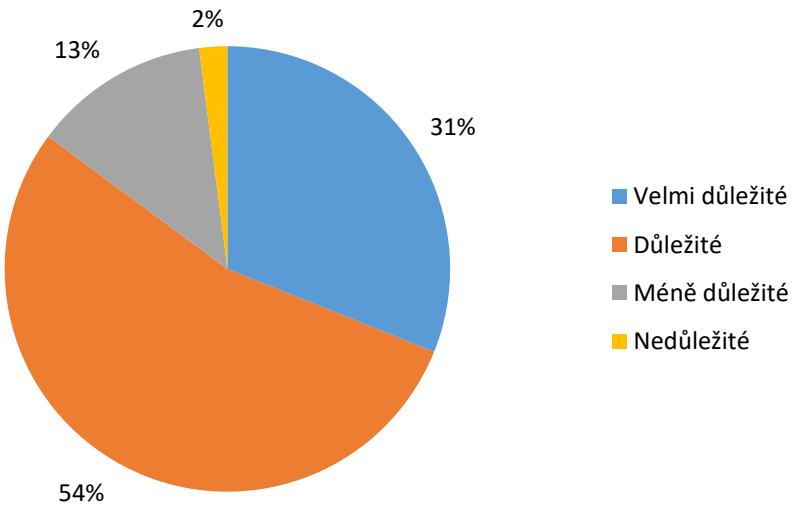

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Lze říci, že kladnou odpověď označilo celkem 85 % respondentů. Z toho 31 % (46) se vyjádřilo, že je pro ně volný čas s rodinou velice důležitý, 54 % respondentů (80) považuje volný čas s rodinou za důležitý. Jako méně důležitý ho vnímá 13 % respondentů (19) a jako naprosto nedůležitý volný čas s rodinou označily pouze 2 % respondentů (3).

4.8 Shrnutí výsledků výzkumu a diskuze

V rámci této bakalářské práce byl proveden výzkum, který se zaměřoval na otázku společného trávení volného času v rodinách, které mají děti staršího školního věku. Tento výzkum byl proveden z důvodu nedostatku informací a jeho hlavním cílem bylo zjistit způsoby společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku.

Vytvořili jsme dotazník, který jsme sestavili s ohledem k věku respondentů, rozdali jsme ho 148 dětem ve věku 11 – 15 let. Zároveň jsme se snažili, aby byl dotazník pro děti pochopitelný a jeho vyplnění nezabralo delší časový úsek.

Na začátku empirické části jsme si stanovili šest výzkumných cílů. Nejprve jsme zjišťovali, s kým a jakým způsobem děti staršího školního věku nejčastěji tráví jejich volný čas. Ze získaných výsledků lze říci, že děti tráví nejvíce volného času s kamarády (v 59 %) a zároveň si to tak i přejí.

K podobnému poznatku dospěla také Davídková ve svém výzkumu (2015, s. 86), které z výsledků vyplynulo, že děti staršího školního věku by nejraději trávily volný čas s kamarády, minimálně pak s rodiči. Davídková se ve svém výzkumu dále zabývá mimo děti staršího školního věku, také dětmi mladšího a středního školního věku. Tento údaj se ovšem vztahuje pouze k dětem staršího školního věku.

Jak uvádí Říčan (2009, s. 279), pro období puberty je typická vzpoura proti autoritám. Tomu by odpovídalo tolik času stráveného v kruhu kamarádů, kde pubescenti hledají jakousi protiváhu.

Helus (2011, s. 295), který se zmíněným tématem také zabývá, hovoří o tom, že v adolescenci se setkáváme s celou řadou problémů, které představují velkou zátěž pro rodiče a mohou představovat zdroj konfliktů. Poté právě vrstevnické skupiny tvoří prostředí, kde se pubescent může vypovídat.

Ovšem v poměrně velké míře si děti přejí trávit také volný čas s rodiči (ve 28 %) a sourozenci (v 11 %), což je pro ně, jak uváděly, důležité.

Značný vliv moderní doby lze zaznamenat u činností, které respondenti upřednostňují v rámci volného času. Nejčastěji totiž využívají moderní technologie (ve 42 %) a klasičtější způsoby trávení volného času, jak je např. nějaká tvořivá činnost či četba ustupují do pozadí (tvořivá činnost získala 10 %, četba 5 %).

Dalším výzkumný cíl byl zaměřen na spokojenost dětí staršího školního věku se způsobem trávení jejich volného času jak obecně, tak konkrétně v rodině. Z celkového hlediska je většina dětí staršího školního věku spokojena se způsoby, jakými tráví volný čas (53 % odpovědělo „ano“, 37 % odpovědělo „spíše ano“) a je spokojena i se společným volným časem v rodině („ano“ 57 %, „spíše ano“ 37 %) i s množstvím času, který je na toto společné trávení volného času vynakládáno („ano“ 56 %, „spíše ano“ 33 %).

Dále jsme zjišťovali, jak často tráví rodiny s dítětem staršího školního věku společně volný čas. Výsledky vypovídají o tom, že rodiče jsou ochotni trávit s dětmi volný čas a že převažující většina těchto rodin tráví s jejich dětmi volný čas aspoň jedenkrát za týden (v 39 %),

ovšem značná část i několikrát do týdne (ve 40 %).

Davídkové (2015, s. 84) z výsledků jejího výzkumu vyplynulo, že většina dětí tráví volný čas s rodiči skoro každý den aspoň chvíli. Je nutné ovšem podotknout, že tohoto výzkumu se účastnily děti mladšího, středního i staršího školního věku.

Následně jsme v rámci dalšího výzkumného cíle zjistili, že nejčastější překážkou společného volného času v rodině jsou pracovní povinnosti rodičů (ve 43 %). Děti mají pocit, že jejich rodiče hodně pracují (ve 49 %), ovšem co se týče překážek v podobě osob, tak v nejvíce případech společnému volnému času v rodině dle dětí nikdo nebrání (ve 49 %).

Co se týká aktivit, které jsou obsahem společného trávení volného času a na které jsme se zaměřili dalším výzkumným cílem, tak lze říci, že rodiny se věnují výletům (23 %), konverzaci (21 %), společenským hrám (16 %) a dalším velmi různorodým aktivitám, které vybírají nejčastěji všichni dohromady (61 %). Děti by se nejraději v rámci společného volného času v rodině věnovaly výletům (39 %).

Pokud bychom zde zmínili výsledky výzkumu Davídkové (2015, s. 84), tak nejčastější činnosti ve volném čase, který spolu členové rodiny tráví, byly výlety, procházky, návštěvy a nákupy. Účastníky tohoto výzkumu ovšem byly děti mladšího, středního i staršího školního věku.

Poslední z výzkumných cílů se týkal významu společného volného času s rodinou pro děti staršího školního věku. Z výsledků vyplynulo, že celkově je společný volný čas s rodinou pro děti staršího školního věku důležitý („velmi důležitý“ ve 31 % případů, „důležitý“ v 54 %).

Langmeier a Krejčířová (2006, s. 153) hovoří o tom, že si dítě většinou v období puberty zachovává pozitivní vztahy k rodičům i přes svou touhu po uvolnění.

4.8.1 Doporučení pro praxi

Bylo by zapotřebí se s překážkami, které brání společnému volnému času v rodině, vypořádat tak, aby bylo možné trávit s dětmi tolik volného času, kolik jen budou chtít a potřebovat, protože pro děti je volný čas strávený s rodinou důležitý a s rodiči by ho rády trávily.

Jak je patrné z výsledků výzkumu, tak nejčastěji se překážkou pro společné trávení volného času jeví dětem staršího školního věku pracovní povinnosti jejich rodičů. Naopak např.

finanční situace byla zvolena v minimálním počtu případů. Přitom lze předpokládat, že tyto dvě odpovědi spolu značně souvisí. Je možné, že pokud by rodiče netrávili tolik času v práci, byl by touto nejčastější překážkou ve společném trávení volného času právě nedostatek financí. Je ovšem možné, že by finanční situace rodiny omezením pracovních povinností rodičů nebyla nikterak ohrožena a tudíž by nepředstavovala potenciální nejčastější překážku ve společném rodinném volném čase. Možná je i varianta, že finanční situace ve společně stráveném volném čase v rodině nehraje žádnou roli.

Zajímavé by bylo srovnat rodiny s rozdílným množstvím pracovních povinností rodičů a rozdílnou finanční situací s množstvím společně stráveného volného času. Doporučili bychom proto realizaci dalšího výzkumu v této oblasti, který by mohl přinést odpovědi na zmíněnou problematiku.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo zjistit způsoby společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku. Usilovali jsme o zjištění obecných představ dětí staršího školního věku o jejich volném čase a poté jsme na to navázali zjišťováním charakteristik společného volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku, jeho důležitosti pro děti a zároveň jejich spokojeností s ním.

Práce byla rozdělena na teoretickou a praktickou část. Teoretická část byla věnována třem základním kapitolám, které se zabývaly zaprvé volným časem, kde jsme se věnovali samotnému pojmu, funkcím, jeho prožívání, výchovou mimo vyučování a volným časem v souvislosti s rodinou. Zadruhé rodině a jejím funkcím a rodině s dospívajícími dětmi. Poslední kapitola byla věnována dítěti staršího školního věku, tedy charakteristice tohoto období a změnám na biologické, sociální i psychologické úrovni.

V rámci praktické části jsme se zaměřili na samotné způsoby společného trávení volného času v rodinách s dětmi staršího školního věku. Prostřednictvím dotazníku, který jsme vytvořili pro účely této práce, jsme zjistili, že nejčastějším společníkem pro volný čas dětí staršího školního věku jsou kamarádi, ovšem děti staršího školního věku by pro společný volný čas upřednostnily v relativně velké míře také právě rodinu. Volný čas s rodinou je pro ně, jak nejčastěji uváděly, důležitý. S rodinou tráví velká skupina dětí volný čas minimálně jedenkrát týdně. Překážkou mnohdy bývá pracovní vytíženost rodičů.

Rodiče by neměli zanedbávat společný rodinný volný čas ani se starším dítětem. Rodiče by měli brát ohledy na potřebu svých dětí trávit s nimi svůj volný čas. I když se do popředí dostávají spíše vrstevníci a kamarádi, rodina hraje ve volném čase dítěte stále velmi důležitou roli.

Rodiče, kteří hodně pracují, by proto měli zvážit množství svých pracovních povinností a jejich nezbytnost. Měli by si položit otázku, zda tyto povinnosti nejsou vykonávány na úkor času, který by s nimi chtěly jejich děti trávit. V některých případech by omezení pracovních povinností mohlo pro rodiče představovat problém a neměli by k tomu možnost. Pokud by to ovšem bylo možné a rodičům by se podařilo pracovní povinnosti omezit, mohlo by to přispět k větší spokojenosti dětí.

Společný volný čas pro děti znamená mnoho příjemných vzpomínek, které si uchovávají a následně vybavují po celý svůj život. To nejmenší, co pro to může rodič udělat, je věnovat dítěti tolik volného času, kolik si jen bude přát.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

[1] BAKOŠOVÁ, Zlatica. S*ociálna pedagogika jako životná pomoc.* 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008. ISBN 978-80-969944-0-3.

[2] ČERTÍK, Miroslav a Věra FIŠEROVÁ. *Volný čas, životní styl a cestovní ruch*. Praha: Vysoká škola hotelová v Praze 8, 2009. ISBN 978-80-86578-93-4.

[3] DAVÍDKOVÁ, Martina. *Volný čas dětí a role rodiny v něm*. Hradec Králové, 2015. Diplomová práce. Univerzita Hradec Králové. Vedoucí práce Monika Žumárová.

[4] HELUS, Zdeněk. *Úvod do psychologie: učebnice pro střední školy a bakalářská studia na VŠ*. Praha: Grada, 2011. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-3037-0.

[5] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

[6] HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.

[7] CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada, 2016. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

[8] JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-535-0.

[9] KAPLÁNEK, Michal. *Volný čas a jeho význam ve výchově*. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1250-8.

[10] KAVANOVÁ, Alica a Štefan CHUDÝ. *Výchova a voľný čas: vybrané kapitoly z pedagogiky voľného času*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2005. ISBN 8073182661.

[11] KNOTOVÁ, Dana. *Pedagogické dimenze volného času*. Brno: Paido, 2011. ISBN 978-80-7315-223-9.

[12] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-7315-004-2.

[13] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.

[14] LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1284-9.

[15] MAŇÁK, Josef, Štefan ŠVEC a Vlastimil ŠVEC, ed. *Slovník pedagogické metodologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2005. Pedagogický výzkum v teorii a praxi. ISBN 80-7315-102-2.

[16] MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-86429-19-9.

[17] PÁVKOVÁ, Jiřina. *Pedagogika volného času: [teorie, praxe a perspektivy výchovy mimo vyučování a zařízení volného času]*. Vyd. 4. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

[18] PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ. *Pedagogický slovník.* 4. aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-772-8.

[19] ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie*. 3., aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 9788073675608.

[20] VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

[21] VÁŽANSKÝ, Mojmír. *Základy pedagogiky volného času.* 2.upr. a dopl. vyd. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Tzn. To znamená.

Např. Na příklad.

Apod. A podobně.

Tj. To je.

Atd. A tak dále.

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1 *Ročník studia respondentů* 34
Graf 2 *Okruh osob, v rámci kterého děti nejčastěji tráví volný čas* 35
Graf 3 *Okruh osob, které by respondenti upřednostnili pro společné strávený volný čas* 36
Graf 4 *Činnosti, které respondenti upřednostňují v rámci volného času* 38
Graf 5 *Spokojenost s okruhem osob pro společné trávení volného času* 39
Graf 6 *Spokojenost se způsobem trávení volného času* 40
Graf 7 *Spokojenost se způsobem společného trávení volného času v rodině* 40
Graf 8 *Spokojenost s množstvím volného času společně tráveného v rodině* 41
Graf 9 *Množství času stráveného s rodinou v rámci běžného týdne* 42
Graf 10 *Ochota rodičů trávit společně volný čas* 43
Graf 11 *Překážky společného trávení volného času v neživé podobě* 44
Graf 12 *Osoby nejvíce bránící společnému trávení volného času v rodině* 45
Graf 13 *Názor dětí na časovou náročnost práce jejich rodičů* 46
Graf 14 *Nejčastěji provozované aktivity v rodině* 47
Graf 15 *Představy dětí o společně tráveném volném čase s rodinou* 48
Graf 16 *Kdo vybírá aktivity pro společný volný čas v rodině* 49
Graf 17 *Význam společného času s rodinou pro děti* 50

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 *Okruh osob, v rámci kterého děti nejčastěji tráví volný čas* 62
Tabulka 2 *Okruh osob, které by respondenti upřednostnili pro společné strávený volný čas* 62
Tabulka 3 *Činnosti, které respondenti upřednostňují v rámci volného času* 62
Tabulka 4 *Překážky společného trávení volného času v neživé podobě* 63
Tabulka 5 *Osoby nejvíce bránící společnému trávení volného času v rodině* 63
Tabulka 6 *Nejčastěji provozované aktivity v rodině* 64
Tabulka 7 *Představy dětí o společně tráveném volném čase s rodinou* 64
Tabulka 8 *Kdo vybírá aktivity pro společný volný čas v rodině* 65

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA PI: TABULKY

PŘÍLOHA PII: DOTAZNÍK

PŘÍLOHA P I: TABULKY

Tabulka 1 *Okruh osob, v rámci kterého děti nejčastěji tráví volný čas*

Možnosti	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
S rodiči	20	13
Se sourozenci	11	7
S kamarády	94	59
Sám/sama	20	13
Jiná odpověď	13	8
Celkem	158	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 2 *Okruh osob, které by respondenti upřednostnili pro společné strávený volný čas*

Možnosti	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Rodiče	43	28
Sourozence	17	11
Kamarády	74	49
Prarodiče	5	3
Jiná odpověď	13	9
Celkem	152	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 3 *Činnosti, které respondenti upřednostňují v rámci volného času*

Možnost	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Četba	7	5
Využití moderních technologií	65	42
Hraní společenských her	13	9

Vycházka	24	16
Tvořivá činnost	16	10
Jiná odpověď	28	18
Celkem	153	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 4 *Překážky společného trávení volného času v neživé podobě*

Možnost	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Péče o domácnost	18	12
Finanční situace	2	1
Zatížení ve škole	20	13
Pracovní povinnosti rodičů	66	43
Nic	33	22
Jiná odpověď	14	9
Celkem	153	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 5 *Osoby nejvíce bránící společnému trávení volného času v rodině*

Možnost	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Rodiče	17	11
Sourozenci	29	19
Já	29	19
Nikdo	80	49
Jiná odpověď	2	2
Celkem	151	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 6 *Nejčastěji provozované aktivity v rodině*

Možnost	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Výlet	38	23
Společenské hry	26	16
Sport	16	10
Sledování televize	22	13
Konverzace	34	21
Návštěva příbuzných (známých)	17	10
Četba	1	1
Jiné	10	6
Celkem	164	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 7 *Představy dětí o společně tráveném volném čase s rodinou*

Možnost	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Výlet	59	39
Společenské hry	10	7
Sport	25	16
Sledování televize	10	7
Konverzace	17	11
Návštěva příbuzných (známých)	13	8
Četba	0	0
Jiné	18	12
Celkem	152	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

Tabulka 8 *Kdo vybírá aktivity pro společný volný čas v rodině*

Možnost	**Absolutní četnost**	**Relativní četnost (%)**
Matka	24	16
Otec	10	7
Já	8	5
Sestra/bratr	8	5
Všichni dohromady	91	61
Jiná odpověď	9	6
Celkem	150	100

(Zdroj: vlastní výzkum, 2018)

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK

Dobrý den,

jmenuji se Zdeňka Nechvátalová, jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, oboru sociální pedagogika a ráda bych Tě požádala o vyplnění krátkého dotazníku, jehož analýza bude sloužit pro praktickou část mé bakalářské práce. Ve své práci se zaměřuji na společné trávení volného času v rodině. Dotazník se skládá z uzavřených otázek, kdy zaškrtneš vždy 1 nejvíce vyhovující odpověď. Pokud by sis odpověď rozmyslel/a, prosím přeškrtni chybnou a poté zakroužkuj správnou odpověď. Dotazník je anonymní a jeho výsledky budou použity výhradně pro účely mé bakalářské práce. Otázky jsou hodně zaměřené na volný čas. Abychom ho všichni stejně chápali, připojuji definici volného času, která je klíčová ke správnému uchopení otázek v tomto dotazníku.
„Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“

Děkuji za spolupráci.

1. Jakého jsi pohlaví?
   a) Dívka
   b) Chlapec

2. Který ročník na základní škole navštěvuješ?
   a) Šestý
   b) Sedmý
   c) Osmý
   d) Devátý

3. Kde bydlíš?
   a) V obci s méně než 3 000 obyvateli
   b) V obci asi s 3 000 obyvateli
   c) V obci s více než 3 000 obyvateli

4. S kým nejčastěji trávíš volný čas?
   a) S rodiči

b) Se sourozenci
c) S kamarády
d) Sám/sama
e) Jiná odpověď: _____

5. Koho bys upřednostnil/a pro společné trávení volného času?
   a) Rodiče
   b) Sourozence
   c) Kamarády
   d) Prarodiče
   e) Jiná odpověď: _____

6. Jaké činnosti bys v rámci trávení volného času upřednostnil/a?
   a) Četba
   b) Využití moderních technologií (televize, počítač, mobil, …)
   c) Hraní společenských her
   d) Vycházka
   e) Tvořivá činnost
   f) Jiná odpověď: _____

7. Jsi spokojen/a s okruhem osob, v rámci kterého trávíš volný čas?
   a) Ano
   b) Spíše ano
   c) Spíše ne
   d) Ne

8. Jsi spokojen/a se způsobem, jakým trávíš volný čas?
   a) Ano
   b) Spíše ano
   c) Spíše ne
   d) Ne

9. V jaké míře je pro Tebe důležité společné trávení volného času s tvojí rodinou?

a) Velmi důležité
b) Důležité
c) Méně důležité
d) Nedůležité

10. Jak často trávíte v rodině společně volný čas v rámci běžného týdne?
    a) Velmi často (několikrát do týdne)
    b) Často (jednou za týden)
    c) Zřídka (párkrát v měsíci)
    d) Vůbec

11. Co si myslíš, že nejvíce brání ve vaší rodině tomu, abyste společně strávili volný čas?
    a) Péče o domácnost
    b) Finanční situace
    c) Zatížení ve škole
    d) Pracovní povinnosti rodičů
    e) Nic
    f) Jiná odpověď: _____

12. Kdo si myslíš, že nejvíce brání ve vaší rodině společnému trávení volného času?
    a) Rodiče
    b) Sourozenci
    c) Já
    d) Nikdo
    e) Jiná odpověď: _____

13. Máš pocit, že Tvoji rodiče hodně pracují?
    a) Ano
    b) Ne
    c) Nedokážu posoudit

14. Přál/a by sis, aby s Tebou rodiče trávili víc času?

a) Ano
b) Ne

15. Jsou Tvoji rodiče ochotni trávit společně volný čas v rámci rodiny?
a) Ano
b) Většinou ano
c) Občas
d) Většinou ne
e) Ne

16. Jakou aktivitu v rodině nejčastěji provozujete?
a) Výlet
b) Společenské hry
c) Sport
d) Sledování televize
e) Konverzace
f) Návštěva příbuzných (známých)
g) Četba
h) Jiné: _____

17. Kdo tyto aktivity pro společně strávený volný čas vybírá?
a) Matka
b) Otec
c) Já
d) Sestra/bratr
e) Všichni dohromady
f) Jiná odpověď: _____

18. Jak bys nejraději trávil/a volný čas s rodinou?
a) Výlet
b) Společenské hry
c) Sport
d) Sledování televize

e) Konverzace
f) Návštěva příbuzných (známých)
g) Četba
h) Jiné: _____

19. Jsi spokojen/a se způsobem, jakým v rodině společně trávíte volný čas?
    a) Ano
    b) Spíše ano
    c) Spíše ne
    d) Ne

20. Jsi spokojen/a s množstvím času, které společně v rodině v rámci volného času strávíte?
    a) Ano
    b) Spíše ano
    c) Spíše ne
    d) Ne